

mföo

Vetenskapsmagasinet

Meddelanden från Åbo Akademi

November 2015

Nr 8

”

Dels finns det alltför mycket materia och saker men samtidigt tycker jag om mode. Vi behöver vackra saker att uttrycka oss med och jag vill göra det på ett hållbart sätt.

Bakom modets förklädnad

”VI HAR GÅTT FÖR LÅNGT I RATIONALISERANDET” | DAGS ATT TÖMMA STIFTELSEPAJAZZON?
STRÖMLINJEFORMAD UTBILDNING | DET MÄNSKLIGA MODET | SAMMA DEBATT I ETT HALVT SEKEL

Östersjöns korallrev

Under Östersjöns yta växer en lång, bandlik växt som kan bli upp till en meter lång. Ålgräset (*Zostera marina*) är en fröväxt med marint ursprung.

Ålgräset bildar vidsträckta ängar på en till åtta meters djup på havsbotten längs Östersjöns kuster. I Finland kompletteras ålgräset ofta av andra fröväxter med sötvattensursprung. Detta är unikt för norra halvklotet där ålgräsängarna i allmänhet består av endast ålgräset. Flerartsängar stöter man oftast på endast i tropikerna.

Docent **Christoffer Boström**, akademilektor i marinbiologi vid Åbo Akademi, forskar i kustekosystemens funktion, specifikt ålgräsängarnas flora och fauna.

– En stor del av ålgräsängarna på norra halvklotet finns i Skandinavien. Färsk estimat visar att det finns över 2 100 km² ålgräs i Norden och Östersjön. Sannolikt mycket mera. Ålgräset växer på öppna sandbottenar och varar långsamt i takt med vattnet. Det är en mycket vacker och rofylld miljö att dyka i, säger Boström.

Ålgräsängarna kallas Östersjöns korallrev, de är både viktiga och vackra.

– Ålgräsets många roller i havets ekosystem är det som gör de gröna ängarna så fascinerande. Vid första anblicken verkar ängarna kanske ointressanta, men när man tittar närmare kryllar de av liv. Ålgräset är en så kallad nyckelart som erbjuder skydd och föda åt

många organismer och förser människan med en rad ekosystemtjänster som stabilisering av kustområden, syreproduktion samt kol- och näringssänka. Östersjöns ekosystem är kanske inte lika färggranna som korallreven, men de är desto intressantare när man lärt sig vad man ska titta efter, säger Boström.

Växten är alltså en mycket viktig del av Östersjöns ekosystem men den hotas av människans aktiviteter. Till exempel näringsämnen som bidrar till övergödning, muddring och ankring på olämpliga ställen gör att ålgräset försvinner. Globalt sett försvinner sjögräsängarna med en takt på 110 km² per år, vilket till och med är fortare än den takt i vilken korallreven och regnskogarna försvinner.

De största förlusterna av sjögräs har noterats i Danmark, Tyskland och på Sveriges västkust. I Finland saknas långtidsserier, men det är klart att övergödning, grumligt vatten, överfiske och drivande algmattor utgör de största hotbilderna för ängarna i Skärgårdshavet och Åland. De finska ängarna är dessutom oftast hundra till tusen år gamla jättekloner, vilket gör dem speciellt sårbara. Försvinner en klon vid en oljeolycka kommer den aldrig tillbaka.

Boströms forskning sker utgående från Skärgårdcentrum Korpoström. Han har handlett flera doktorander med sjögrästeman och är sakkunnig i en kampanj som drivs av Världsnaturfonden WWF med målsättningen att göra ålgräsängarnas utbredning och biologi mera kända.

Text: Mia Henriksson

Foto: Teemu Koppa / Lehtikuva

intro

Trender kommer i olika former. Att också högskolepolitiken påverkas av sin samtid är ingen överraskning, men frågan är om vi inte skulle vinna på att lyfta blicken och försöka se de större sambanden emellanåt. Eller för att formulera det tydligare: universiteten skulle må bra av en långsiktigare politik, och man kan argumentera för att det i sin tur skulle medföra fördelar för det övriga samhället.

VISKA FÖRSÖKA skissa upp några större samband i detta nummer av *Meddelanden från Åbo Akademi*, genom att titta på hur de politiska och ideologiska trenderna har färgat och färgar både Åbo Akademis historia och samtid. Även om dagens ekonomiska kris vid universiteten akut behöver åtgärdas, visar det sig att de problemställningar och förhållningssätt vi har idag har en flera decennier lång bakgrund. De framtida effekterna kan man bara spekulera i.

Det kan tyckas vara navelskåderi att vi som Åbo Akademis tidning går in på vårt eget universitets historia och villkor för verksamheten, men det må vara oss förlåtet. Högskolepolitiken är kopplad till samhälleliga frågor som blir mera förståeliga av historisk analys och är allmänbildande att förstå.

MAGTRÖJANS konjunktur genom åren visar att det också inom kläddmodet ibland är accepterat med en synlig navel. Vi bekantar oss med den evigt föränderliga modevärlden. Inte för att se vilka plagg som gäller i vinter (det har antagligen hunnit förändras mellan vår pressläggning och tidningens utgivning), utan för att försöka förstå logiken och mönstren bakom hur vi skyler våra kroppar och vilka eventuella följder det har.

Trender kommer som sagt i olika former, men hur man än vrider och vänder på det behöver vi klä oss för att klara vintern. Även om vädret än så länge varit milt för årstiden.

Chefredaktör

Nicklas Hägen

mfaa

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

REDAKTION	NICKLAS HÄGEN, chefredaktör tfn: (02) 215 4693 e-post: nicklas.hagen@abo.fi MARCUS PREST, redaktör tfn: (02) 215 4715 e-post: marcus.prest@abo.fi
WEBBREDAKTÖR	PETER SIEGFRIDS tfn: (02) 215 4882 e-post: peter.siegfrids@abo.fi
REDAKTÖR I VASA	ARI NYKVIST tfn: (06) 324 7452 e-post: ari.nykvist@abo.fi
ADRESS	Åbo Akademi Domkyrkotorget 3 20500 Åbo
E-POST	meddelanden@abo.fi
WWW	www.abo.fi/meddelanden
ANSVARIG UTGIVARE	THURID ERIKSSON, kommunikationschef tfn: (02) 215 4124 e-post: thurid.eriksson@abo.fi
GRAFISK FORM	PETER SIEGFRIDS
TRYCKERI	Tidningen trycks av tryckeri FRAM och upplagan är 4 800 ex.

ISSN 2341-9644 (print)
ISSN 2341-9652 (online)

© Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2015

Meddelanden från Åbo Akademi utges ut av Åbo Akademi. Tidningen utkommer månatligen under läsåret och sänds till huvuddelen av akademins anställda samt bla till massmedia, till universitet och högskolor i Norden, till kommuner, bibliotek och gymnasier i Svenskfinland, till medlemmar i Akademiföreningen Åbo Akademiker r.f. och till ett stort antal personer verksamma inom politik, förvaltning och näringsliv.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Omslagsbild: Fotograf: Johnny Kangasniemi, 2011. Stylist: Aapo Nieminen. Modell: Valter Torsleff.

ARTIKLAR

- 12 Strömformad utbildning**
Birgit Schaffar-Kronqvist beskriver en olycklig allians mellan politik, näringsliv och politiska strömningar. Den resulterar i medborgare med en snäv bild av verkligheten.
- 15 "Vi har gått för långt i rationaliserandet"**
Rektor Mikko Hupa anser att delar av näringslivet driver en idé om utbildning som går emot det universitetet ska ge: individer som kan tänka och argumentera självständigt.
- 16 Samma debatt i ett halvt sekel**
Åbo Akademis snart hundraåriga historia följer högskolepolitikens ideologiska skiftningar.
- 20 Dags att tömma stiftelsepajazzon?**
Är det stiftelsernas heliga plikt att ställa upp och kompensera bortfallet då staten sparar miljarder på utbildningen?
- 22 Dela ut allt idag eller spara för imorgon**
De finlandssvenska stiftelserna och fonderna förvaltar idag sammanlagt omkring 2,5 miljarder euro, det vill säga nästan 8 500 euro per finlandssvensk då kapitalet inte räknas med.
- 24 Det mänskliga modet**
Högt tempo och ständig förändring hör modevärlden till. Branschen omsätter mycket pengar, men hur fungerar den?

NYHETER

- 06 Kansler premierade framgångsrik forskning**
Professorerna Nils Erik Villstrand och Johan Lilius premierades med Kristinapriset respektive Gaddpriset.

KOLUMNER

- 10 Dagens Ryssland och gårdagens Sovjetunion**
Ryssland hotar att upprepa sina misstag i Afghanistan, skriver kolumnist Osama al-Aloulou.
- 35 Det är lätt att stöda**
Gästkolumnist Torbjörn Kevin skriver om hur Åbo Akademi ska garantera kontinuitet i medelinsamlingen.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Kansler premierade framgångsrik forskning

Professorerna Nils Erik Villstrand och Johan Lilius premierades av Åbo Akademi kansler för framgångsrik forskning vid Åbo Akademi.

TEXT & FOTO: MIA HENRIKSSON

Kansler **Ulrika Wolf-Knuts** delade ut två pris: Kristinapriset 2015 och Gaddpriset 2015. Pristagarna har valts enligt vissa kriterier, bland annat handledning av doktorander, antalet egna publikationer, externa forskningsmedel och särskilda meriter forskarsamfundet till fromma.

Kristinapriset 2015 gick till **Nils Erik Villstrand**, professor i nordisk historia. Villstrands forskningsintresse gäller politisk kultur i det tidigmoderna Norden (1500–1800) med ett särskilt intresse för dialogen mellan styrande och styrda och för skriftlighetens ökande roll i det politiska livet. Som bäst arbetar han med att skriva ett av tre band i Åbo Akademi historia från 1918 till nutid som utkommer till universitetets hundraårsjubileum.

Kristinapriset har namngetts efter drottning **Kristina** (1626–1689), som vid mycket ung ålder blev drottning och med tiden en framträdande regent. Hon var viljestark och envis med både vittra och vetenskapliga intressen, mycket språkkunnig och intresserade sig för historia.

– Hennes stora intresse för kultur är en av anledningarna till att hennes namn får pryda kanslers pris vid Åbo Akademi. Hon byggde upp ett stort bibliotek med handskrifter och hon samlade på konst. Hon tänkte kritiskt, gick sin egen väg, fattade sina egna beslut och är därför beundransvärd, både då och nu, säger Wolf-Knuts.

Kristinapriset utdelas bland professorerna vid fakulteten för humaniora, psykologi och teologi, fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier samt fakulteten för samhällsvetenskaper och ekonomi.

Gaddpriset 2015 gick till **Johan Lilius**, professor i datateknik, företrädesvis inbyggda datasystem. Lilius har under sin karriär forskat i flera olika områden inom IT, bland annat datavetenskapens teori, distribuerade system

Nils Erik Villstrand (t.v.) och Johan Lilius.

och planeringsmetoder för IT-system. Under de senaste åren har han koncentrerat sig på metoder för att utveckla energieffektivare sätt att förverkliga datorsystem, samt tillämpningar av artificiell intelligens inom hälsovården och musik. Lilius forskning har alltid haft en stark koppling till praktiken genom att en stor del av den skett inom industrisamarbete finansierat av TEKES.

Gaddpriset utdelas inom fakulteten för naturvetenskaper och teknik. Priset har fått namn efter **Pehr Adrian Gadd** (1727–1797), den första professorn i kemi vid Akademien i Åbo. Han menade att alla borde kunna kemi och att en kemist måste se på naturen och där hitta svar på sina frågor. I enlighet med samtidens ideal under det så kallade Nyttans tidevarv var för honom vetenskapen en väg till nyttan – såsom idag. Därför intressera-

de hans sig för det lokala perspektivet, för sådant som kunde odlas, förädlas och säljas i Finland. För honom var svenskan ett fullgott vetenskapligt språk.

– Som författare var Gadd sin tids produktivaste vid Akademien. På många sätt var han en föregångare, en innovator, som ville samhällets bästa. Kanslers pris med hans namn passar därför mycket väl som ett pris för framstående forskning inom naturvetenskaperna eller teknik, säger Wolf-Knuts.

Prissumman på 25 000 euro per professor tillfaller det ämne pristagaren representerar. Prisen är en del av Åbo Akademi s belöningssystem. Pristagarna har tagits fram av en nomineringskommitté bestående av kansler och fyra professorer, en från varje fakultet.

Kansler för Åbo Akademi har delat ut pris två gånger tidigare. ♦

PROFESSORS-INSTALLATION VID ÅBO AKADEMI

den 4 december kl. 18
i Sibeliusmuseum,
Biskopsgatan 17, Åbo.

JESSICA ROSENHOLM installeras som professor i farmaci, företrädesvis läkemedelsutveckling. Hennes installationsföreläsning går under rubriken "Nanomedicin – små läkemedel, stora möjligheter".

Rosenholm är född i Åbo den 28 januari 1977 och tog studenten vid Katedralskolan i Åbo 1996. Hon tog diplomingenjörexamen vid Åbo Akademi 2002 och blev teknologie doktor vid Åbo Akademi 2008.

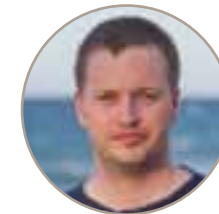
FN-TOPPJOBBS TILL ÅBO AKADEMI-ALUMN

ÅBO AKADEMI-ALUMNEN **Laura Londén** fick en hög post vid Förenta Nationerna. Londén utsågs 14.10 till FN:s biträdande generalsekreterare och biträdande generaldirektör för FN:s befolkningsfond UNFPA.

Laura Londén har arbetat för FN i 25 år. Hon övergår till den nya posten från FN:s hjälporganisation för palestinska flyktingar UNRWA, där hon lett personalavdelningen. Vid Åbo Akademi studerade Londén offentlig rätt och offentlig förvaltning.

Laura Londén startar på sin nya post i december.

disputationer

DATAVETENSKAP

FM **Petter Sandvik** disputerar i datavetenskap fredagen den 13 november på avhandlingen *Formal Modelling for Digital Media Distribution*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Gamma, ICT-huset. Opponent är professor **Michael Butler**, University of Southampton och kustos är docent **Luigia Petre**.

BIOKEMI

FM **Kätthe Dahlström** disputerar i biokemi fredagen den 27 november på avhandlingen *From Protein Structure to Function with Bioinformatics*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Gamma, ICT-huset. Opponent är professor **Bjørn Olav Brandsdal**, Tromsø universitet och kustos är docent **Tiina Salminen**.

CELLBIOLOGI

MSc **Muhammad Nadeem Asghar** disputerar i cellbiologi fredagen den 27 november på avhandlingen *Roles of Keratins in Intestinal Health and Disease*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Alpha, ICT-huset. Opponent är doktor **Alexander Minin**, Institute of Protein Research, Russian Academy of Sciences och kustos är professor **Kid Törnqvist**.

TEOLOGISK ETIK MED RELIGIONSFILOSOFI

TM, FM **Anna Ortner** disputerar i teologisk etik med religionsfilosofi fredagen den 4 december på avhandlingen *Till-litsramar – ett perspektiv på riter och tillit. En religionsfilosofisk undersökning*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Armfelt, Arken. Opponent är professor emeritus **Eberhard Herrmann**, Uppsala universitet och kustos är professor emeritus **Tage Kurtén**.

STATSKUNSKAP

SVM **Jussi Westinen** disputerar i statskunskap fredagen den 11 december på avhandlingen *Cleavages in Contemporary Finland. A study on party-voter ties*. Disputationen äger rum kl. 12 i Stora auditoriet, ASA-huset. Opponent är professor **David Arter**, Tammerfors universitet och kustos är professor **Kimmo Grönlund**.

Undra! svarar på dina frågor

Välkommen på vetenskapsaftonen Undra! onsdagen den 18 november kl. 18.00 i festsalen i Arbis, Kaskiskgatan 5, Åbo.

Ämnesområdena den här gången är: kemikalier och vad de gör med kropp och miljö, celler och hur störningar i cellkommunikationen i kroppen kan orsaka sjukdomar, röst och röststörningar, samt religioner och vårt förhållningssätt till dem.

Allmänheten har sänt in frågor, under vetenskapsaftonen får de svar. Svaren dyker senare också upp på www.abo.fi/undra. Där kan du redan nu bekanta dig med frågor, svar och filmsnuttar från tidigare vetenskapsaftnar. Undra! är gratis och öppen för alla och envar som är nyfikna på världen och vetenskapen.

Undra! är ett samarbete mellan Åbo Akademi och Åbo Underrättelser och arrangeras med stöd av Akademi-föreningen Åbo Akademiker, Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi och Åbo svenska arbetarinstitut.

Leif Kronberg

Professor i organisk kemi vid Åbo Akademi

Vilket är ditt specialområde?

– Organisk miljökemi. Jag intresserar mig för kemiska föreningar som kommer ut i naturen och för vad som händer med dem. Bryts de ner eller är de stabila? Just nu fokuserar jag på det som kommer ut via reningsverken.

Vilka frågor svarar du gärna på?

– Kemikalier i vardagen. Kemofob ska man inte vara. Vi behöver kemikalierna i plasten i våra bilar, då vi får plomber i tändarna, då vi bygger och målar hus och för att ha brandsäkra leksaker. Människan har alltid använt kemikalier, men tidigare var de mer naturliga och kanske säkrare. Nu måste vi lita på att det som säljs inte är skadligt. Faktum är trots det att det tar länge innan vi vet effekterna av en kemikalie. Vi måste ta det goda med det onda, och det onda i det här fallet är om kemikalierna inte bryts ner utan kommer in i vårt blod.

Cecilia Sahlgren

Forskningsledare i cellbiologi, Åbo Akademi och Teknologiska universitetet i Eindhoven, Nederländerna

Vilket är ditt specialområde?

– Cellbiologi och cellkommunikation. Vi består av celler som har sitt ursprung i stamcellerna, som har förmågan att bli vilka celler som helst. För det krävs att cellerna är koordinerade och för att vara det måste de kommunicera med varandra. Det här sker hela tiden, till exempel då människans hud förnyas. Jag är speciellt intresserad av hur omgivningen påverkar cellernas kommunikation.

Vilka frågor svarar du gärna på?

– Jag är ingen läkare men har en viss kunskap om sjukdomar, till exempel cancersjukdomar. Jag jobbar också med cellulära kommunikationsprocesser som kan leda till hjärt- och kärlsjukdomar. Forskningsetik kan jag också prata om.

Susanna Simberg

Professor emerita i logopedi vid Åbo Akademi och deltidsprefessor vid universitetet i Oslo

Vilket är ditt specialområde?

– Röststörningar och röstproblem. Främst handlar det om problem som har fysiska orsaker, även om också stress kan orsaka störningar.

Vilka frågor svarar du gärna på?

– Jag kan berätta om vad som påverkar rösten. Allergier påverkar, liksom ens livsstil. Det finns också en stark koppling mellan neurologiska sjukdomar som Parkinsons och röstproblem. Jag kan berätta om röstergonomi, det vill säga hur man förebygger störningar och hur man använder rösten rätt. Jag kan också svara på andra typer av frågor om rösten. Rösten ger en bild av vem man är – till exempel ålder, kön och humör. Ibland hör jag unga damer säga att de får komplimanger då de har en hes, sexig röst. Jag brukar svara att komplimangerna försvinner då de blir äldre. Då frågar folk om de druckit.

Jan Svanberg

Akademilektor i religionsvetenskap vid Åbo Akademi

Vilket är ditt specialområde?

– Schamanismforskningens forskningshistoria, närmare bestämt hur akademisk forskning bidrar till att skapa fenomen som schamanism. Element i dagens praktik har tagits ur akademisk forskning. Det här gäller alla religioner – kristendomen har akademiskt utbildade präster. Nyreligiösa fenomen är inte mindre äkta för att de lutar sig på akademisk forskning. Alla religioner gör det.

Vilka frågor svarar du gärna på?

– Jag kan prata om varifrån vår uppfattning om andra religioner kommer. Det handlar ofta om en egen önskan om eller aversion mot det som är annorlunda. Jag kan också prata om sekulariseringen av samhället – vad vi avser med det; vad vetenskap och religion kan eller inte kan svara på. Vetenskapen är dålig på frågor om meningen med livet.

noterat...

JONISK VÄTSKA FÖR ATT UTVINNA MOLEKYLER UR TRÄ

JYRI-PEKKA MIKKOLA, professor i teknisk kemi vid Åbo Akademi, har tillsammans med forskare vid Umeå universitet gjort en vetenskaplig upptäckt som klassas som ett stort genombrott. Forskarlagen vid Umeå universitet har upptäckt att enzymer kan arbeta i en så kallad reversibel jonisk vätska. Upptäckten kan leda till möjligheten att till exempel enzymatiskt förädla cellulosa till värdefulla molekyler och industriella produkter.

Joniska vätskor är salter som är flytande vid rumstemperatur – jämfört med vanligt koksalt som smälter vid 800 grader Celsius. Denna egenskap gör att joniska vätskor har unika egenskaper som gör dem till viktiga lösningsmedel för "grön" och hållbar kemi.

Forskningen presenteras i vetenskapstidskriften *ChemSusChem*.

Jonisk vätska.

ÅA DELTAR I TURKU FUTURE TECHNOLOGIES

ÅBO AKADEMI deltar i det nya nätverket *Turku Future Technologies*, som är ett samarbetsavtal mellan åtta högskolor i Finland. Högskolorna är förutom Åbo Akademi, Åbo yrkeshögskola, Åbo universitet, Yrkeshögskolan Novia/Åbo Mare, Aalto-universitetet, Villmanstrands tekniska universitet, Uleåborgs universitet och Tammerfors tekniska universitet.

Turku Future Technologies är ett forsknings-, utvecklings- och innovationsnät-

LÄSARPODDEN DRAR STORPUBLIK

PATRIK HAGMANS, universitetslärare i teologi vid Åbo Akademi, och hans rikssvenska kollega Joel Halldorfs podcast *Läsarpodden* når tiotusentals lyssnare. Det andra avsnittet av tre gjorda har vid *MfÅA*:s tryckläggning nästan 55 000 lyssningar.

Läsarpodden fungerar lite som en teologisk bokklubb. I varje avsnitt diskuteras en bok, som annonseras i förväg och till vilken lyssnarna kan skicka in frågor. Poddens adress är tv.dagen.se/lasarpodden.

KARTOGRAFER GAV FÖRSTA PRIS TILL ÅBO AKADEMI-UTVECKLAD WEBBTJÄNST

EN VID ÅBO AKADEMI utvecklad kartbaserad tjänst som visar vilka motionsrutter som är populära har vunnit första pris i klassen "Digitala produkter" vid det Internationella kartografiska sällskapets ICA:s möte i Rio de Janeiro.

Karttjänsten visar var, när, och hur många motionärer som har rört sig i form av en värmekarta. Den kan användas för att hitta populära och intressanta rutter för olika motionsformer som promenad, löpning, cykling och skidåkning inom ett område som sträcker sig från Holland ända till mellersta Finland. Teknikerna som används för att erbjuda tjänsten har utvecklats tillsammans av informationsteknologin vid Åbo Akademi och Geodatacentralen FGI i det Tekes-finansierade forskningsprojektet *Supra*. Projektet har letts av professor Jan Westerholm, Åbo Akademi, och forskningsledare Juha Oksanen, FGI. Den prisvinnande tjänsten har utvecklats av forskare Jani

Sainio, Åbo Akademi. Karttjänsten har nu öppnats för allmänheten.

Forskningens mål har varit att utveckla metoder för att producera tjänster för dem som använder mobila motionsapplikationer. Som utgångspunkt har använts offentligt GPS-data från mobilapplikationen *Sports Tracker*. Den nu analyserade datamängden beskriver 765 820 motionsprestationer från 47 801 användare och innehåller totalt cirka 2,7 miljarder GPS-datapunkter. Med hjälp av den utvecklade webbtjänsten kan man undersöka kartor som presenterar hur ofta olika rutter används för olika typer av motionsformer. Man kan också filtrera fram rutter med avseende på prestationens längd, tid, eller medelhastighet. En viktig egenskap i analysmetoderna är att motionärernas anonymitet kan garanteras.

Karttjänsten finns tillgänglig fram till och med 23.11.2015 på adressen supra.abo.fi.

Dagens Ryssland och gårdagens Sovjetunion

Ryssland hotar att upprepa sina misstag i Afghanistan, skriver Osama al-Aloulou.

De ryska bombplanen är vita och enorma. Vi känner igen deras ljud. De började anfalla för bara några dagar sedan och de bombar alltid samma tid på dygnet. Men du vet, de har ännu inte träffat någon av ISIS positioner. I själva verket bombar ryssarna Assads och ISIS fiender, de bombar den beväpnade oppositionen och civila, förstås. Det här sade min bror som bor i Syrien när jag pratade med honom senast.

Min brors beskrivning av situationen överraskade mig inte och borde inte överraska någon, för det han säger följer helt konsekvent av det man kan läsa ur Putins politiska uttalanden. Ryssland har alltid varit närvarande i Syrien – och Ryssland har backat upp Assad särskilt starkt sedan det syriska inbördeskriget började. Ryssland har också blockerat alla resolutioner i FN som fördömt Assads brutalitet mot civila.

Men varför är Ryssland i Syrien nu?

Rysslands attacker i Syrien kommer sig av två primära orsaker: för det första för att stöda Assads kamp mot de rebeller som inte är allierade med ISIS, det vill säga den Fria syriska armén, och för det andra för att fylla vakuumet. Vakuumet kommer sig av att ingen arabstat har tagit sig an ledarskapet för regionen, särskilt inte något ledarskap för att få slut på kriget. Att fylla den här sortens vakuum har oftast fallit på den amerikanska regeringen – som å sin sida lett till en rad katastrofer i regionen. Men på grund av att det amerikanska engagemang- et i den senaste katastrofen – det vill säga i den syriska krisen – har varit så magert och timitt, har Putin mer eller mindre kunna promenera in på scenen.

Går det verkligen att reducera Rysslands inblandning i den syriska konflikten till enbart dessa två motiv? Det går att argumentera för att det även finns andra ryska intressen i Syrien, till exempel hamnen i Tartus, som är en nyckelresurs för Moskvas närvaro i Medelhavet. I övrigt är Moskvas övergripande strategi oklar. Handlar det om att Moskva vill etablera sin närvaro i regionen, för att markera det både för den internationella och egna publiken: ”Ryssland är här”, ”vi är arvtagarna till det stora Ryska imperiet och Sovjetunionen”? Det är inte omöjligt.

Sedan den arabiska våren har Ryssland öppett motsatt sig alla arabiska uppror där folket krävt grundläggande mänskliga rättigheter och hotat att avsätta autokraterna. Moskvas egen insats i att övervaka de mänskliga rättigheterna inom sina egna gränser är ju uppenbart inte heller positiv. Oberoende av den berättigade kritiken av USA:s och västs ofta katastrofala inblandning i regionen, borde man inte vara

Väst må vara indignerat över vad som sker i regionen men väst har inte visat sig villigt att binda den indignationen till positiva välgenomtänkta handlingar.

naiv vad gäller Moskva. Jag tror själv att Rysslands aktivitet sträcker sig långt utanför Syrien. Ryssland har också varit direkt inblandat i den egyptiska politiken, och gjort ekonomiska och militära avtal med Irak och Saudiarabien.

Putin har under en längre tid insisterat på att Ryssland är en global makt, att Ryssland förtjänar att vara en global makt och att Rysslands väg till ära ligger i kampen med – och i att övervinna – USA. Och när USA drar sig tillbaka etablerar Ryssland följdriktigt sin närvaro. Det är det man kan läsa från Putins politiska uttalanden. Putin ser möjligheter att involvera Ryssland i regionen. Väst må vara indignerat över vad som sker i regionen men väst har inte visat sig villigt att binda den indignationen till positiva välgenomtänkta handlingar. Så länge alla nu aktuella variabler är på plats kommer araberna, syrierna och regionen överlag sannolikt att drabbas av flera katastrofer. Och väst drabbas av att mängden flyktingar ökar.

Kommer Ryssland då att lyckas med sitt företag? Assad och regimen riskerar att störtas. Ryssarna för in styrkor som är direkt involverade i strider för att stöda Assad. Jihadistorganisationer, imamer och shejker har förklarat heligt krig mot regimen och fler ryssar och muslimska frivilliga från hela världen ansluter sig till kriget. Många länder, bland annat USA, Saudiarabien och Gulfstaterna kommer på olika sätt att hjälpa jihadisterna att besegra ryssarna.

Så gick det i Afghanistan 1979. Det ryska äventyret slutade med en reträtt efter tio år av misslyckat krig och 15000 döda Röda armé-soldater. Misslyckandet var en av orsakerna till Sovjetunionens splittring. Scenen i det syriska kriget 2015 ser inte mycket annorlunda ut jämfört med Afghanistan 1979. Allt håller på att återupprepas. Ryssarna försöker på militär väg rädda Assad, jihadisterna håller på att samla sig för att strida mot ryssarna, medan USA och arabländerna ökar stödet för den syriska oppositionen och kommer indirekt att stöda jihadisterna.

”Jag såg den Fria syriska armén bära ryska soldatkroppar, de dödade dem i strid nära Latakia där ryssarna håller till”, sade min bror då jag ringde honom. ♦

Osama al-Aloulou, magisterstuderande i mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi.

• Kolumnen är översatt från engelska av Marcus Prest.

Bildningen är demokratis stenfot

Den aktuella stora nedskärningen i utbildningen är en del av den nyliberala politik som förts i Finland sedan 1980-talet. Samtidigt har samma frågor som nu är aktuella diskuterats sedan efterkrigstiden, när volymen på universitetsstudier ökade kraftigt och idén om bildning för bildningens skull å ena sidan och näringslivets behov av kompetent arbetskraft å andra sidan kom i kläm med varandra. Den nu aktuella situationen präglas dock av att näringslivets intressen väldigt långt får sätta agendan för diskussionen och under den agendan finns ett genuint problem och ointresse för demokratin.

Åbo Akademi's huvudbyggnad.
Foto: Åbo Akademi's bildbank.

Strömlinjeformad utbildning ger friktionslösa medborgare

Birgit Schaffar-Kronqvist är kritisk till nedskärningarna inom utbildningen och den snäva bilden av kunskap som politiker, näringsliv, pedagoger och enskilda studerande verkar leva med när man överger kunskap för ”kompetenser.”

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

Knappt hade regeringen hunnit vinna valet i våras innan de invalda tog tillbaka de explicita vallöften om att inte skära i utbildningen. Istället gjorde man precis tvärtom och lanserade mycket hårda nedskärningar i utbildningen och forskningen. Nu när hösten är långt liden står de finländska universiteten inför svåra utmaningar. **Birgit Schaffar-Kronqvist**, doktor och universitetslärare i yrkesutbildningens didaktik, säger att hennes första undran är varför vi sparar inom utbildningen.

– Det verkar ju inte finnas någon poäng med det, tvärtom, är det ju kontraproduktivt givet de övergripande mål regeringen säger sig ha, det vill säga att satsa på utbildning, innovationer, och att hitta sätt att ta sig ur den ekonomiska krisen. Men om man försöker ge saken en djupare analys verkar det däremot finnas en poäng i att spara på just utbildningen.

Vad ger den analysen?

– Regeringen följer enkel högerpolitisk ideologi vars agenda och konsekvenser man kan se på många håll i världen. Det mest uppenbara är att man vill bereda mark för privata aktörer inom utbildningen. Det gör man bäst genom att konstant ge för lite pengar åt utbildningsinstitutioner, helst på alla nivåer, så att människor blir missnöjda. Till slut tror alla att statligt finansierad utbildning inte är värt något, och efterfrågan för privata institutioner uppstår. Så här har det gått för den kommunala sjukvården, för statliga pensioner, etcetera.

– I förlängningen kan vi även se djupare problem. På många håll i världen ser vi tydligt att högerideologisk politik urvattnar den demokratiska beslutsprocessen. Om nu all utbildning bidrar till att fostra en samhällskritiskt analyserande befolkning så har varken nyliberala eller så kallade invandringskritiska politiker ett intresse i att upprätthålla strukturer som skapar tänkande medborgare som kan och vågar ta ställning.

– Vill man dessutom driva samhället som ett företag, som till exempel statsminister **Juha Sipilä** mer eller mindre uttalat ser som sin mo-

dell för att leda landet, är det inte bra med så kallade långsamma beslut där alla ska vara med och säga sitt. Demokratiska beslutsprocesser är för långsamma för den som tänker på staten som ett storföretag.

– Det som just nu sker är att våra politikernas agerande helt konkret vänjer väljare och samhälle vid tanken på att politiken egentligen inte kan göra något. De säger med varje handling: demokratin är ett kanske vackert, men ett icke-fungerande samhällsprojekt. Demokratin är alltför ineffektiv, kostnadsdryg och vid närmare betraktelse maktlös. ”Bättre att ni inte längre har några förväntningar alls på folkvalda politiker.” Den kritiska pedagogen **Henry Giroux** beskriver sådana fenomen under begreppet *public pedagogy*.

Tror du att regeringen explicit tänker så här?

– Det vet jag inte. Ibland tänker jag, absolut, det måste vara så, ingen kan göra så här förödande sparbeslut om man inte har en bakomliggande agenda som går ut på det jag nyss skissade. Men det är också möjligt att sparande i utbildning är inbäddat i en byråkratisk blindhet där beslutsfattarna inte ser över sina egna glasögon och på riktigt tror att de gör något bra. Jag vet inte vilken läsning som är värre.

– Men det viktiga just nu är ändå att upprepa att de *de facto* skär i utbildningen, i det här läget, det är i sig en mycket allvarlig sak.

Hur skulle du beskriva regeringens agenda?

– Den genomgripande agendan i regeringen är att se samhället och utbildningen som underställda näringslivet.

– För tjugo år sedan, då vi hade vår förra ekonomiska kris, investerade man rejält i utbildning trots att man ”inte hade råd”. Nu vänjer vi oss vid ett samhälle där man inte längre ska vänta sig att staten kan förse individen med utbildning och absolut inte med utbildning och kunskap som inte är ”nyttig” och direkt användbar i yrkeslivet.

– Det som öppnat mina ögon: för tjugo år sedan sade man att det är politikernas sak att se till att arbetsplatser uppstår. Nu talas det inte om arbetsplatser mera inom utbildningspolitiken, utan det enda som po-

” Vet man något om yrkesutbildning, universitet och forskning vet man att det inte är samma sak att bli socionom, formgivare, jurist eller ekonom på ett ställe som på ett annat ställe. Det finns olika skolbildningar som grundligt kan ändra på vad det är som lärs ut och det är viktigt att denna diversitet finns, det ger bland annat upphov till dynamik mellan olika universitet och också en dynamik mellan universitet och näringslivet. Att inte förstå en sådan sak, och varför det är så, betyder att man väsentligen inte vet vad yrkes- och universitetsutbildning på hög professionell nivå är.

litiken kan göra är att skapa förutsättningar för att människor ska bli anställbara. Det är en stor förskjutning i retoriken och i formulering-
en av det egna politiska uppdraget.

– Ett annat exempel på det är att man till exempel inte vill ha så kalla-
de överlappande utbildningar. Att något överlappar tolkas som slöse-
ri. Men vet man något om yrkesutbildning, universitet och forskning
vet man att det inte är samma sak att bli socionom, formgivare, jurist
eller ekonom på ett ställe som på ett annat ställe. Det finns olika skol-
bildningar som grundligt kan ändra på vad det är som lärs ut och det
är viktigt att denna diversitet finns, det ger bland annat upphov till dy-
namik mellan olika universitet och också en dynamik mellan univer-
sitet och näringsliv. Att inte förstå en sådan sak, och varför det är så,
betyder att man väsentligen inte vet vad yrkes- och universitetsutbild-
ning på hög professionell nivå är.

**Hänger det du beskriver ihop med en teknokratisk syn på
utbildning? Att överlappande utbildningar är överflödiga, att
kurser som inte har en direkt koppling till ett yrke är slöseri och
lyx?**

– Ja, absolut. Det finns en dominerande nyliberal idé om en global ut-
bytbarhet i arbetskraften där utbildningarna försöker göras transpa-
renta för arbetsgivarna. Utbildningsmålen handlar allt mera om att ut-
bilda arbetskraft och inte om att studerande borde kunna det ena eller
andra för att vara medvetna medborgare.

Hur ser pedagoger på den här situationen?

– Det vi har är en situation där högerpolitik, näringsliv, luststyrd indi-
vidualism och vissa dominerande pedagogiska strömningar, som ofta
kallas ”vänster” och ”progressiv” möts. Och att de möts så friktionslöst
är också en orsak till att det går att driva den retorik vi nu hör.

– Den underliggande politiska gesten är: vi kan inte fixa arbete åt
folk – var och en måste istället bli entreprenör. Näringslivet igen säger:
vi kan inte anställa folk som är för brett och otydligt utbildade – vi be-
höver transparens, ett slags utbildningsmässiga produktbeskrivning-
ar. Härifrån kommer den ideologiska vind som gör att vi har börjat ta-
la om kompetenser i stället för kunskap.

– Individen i sin tur är i pressade situationer trög, och vill och orkar
inte lära sig mera än det som behövs för ett jobb. Och alla dessa intres-
sen går tyvärr bra ihop med ett av dagens främsta pedagogiska nyckel-
ord, nämligen att utbildningen ska vara studerandecentrerad och stu-
derandenas inlärnin ska vara i centrum.

– De här perspektiven, det politiska, det ekonomiska, det individu-
ella och det pedagogiska har var och en sin logik som är meningsfull
och internt har de alla sina poäng. Det farliga är att det går för lätt att
kombinera dessa olika perspektiv. Beskrivningen och förståelsen av
verkligheten blir stereotyp och begränsad, man nöjer sig på olika ni-
våer av analysen med ett och samma förklaringschema som passar
exakt in i samhällsandan.

Du menar att politikerna flyr sitt ansvar?

– Ja, politikerna kör det här för att göra det lätt för sig själva. Istället för
att ta itu med många interna problem i det ekonomiska systemet som
ligger som grund för arbetslösheten, så skyller man mer eller mindre
direkt på utbildningsinstitutionen: inte konstigt att ni inte hittar ett
jobb om ni utbildar er fel.

– Här i Finland följer vi europeiska direktiv och globala utvecklings-
mönster som innebär att man hellre omstrukturerar hela yrkesutbild-
ningssystem till så kallade kompetenspoäng (*national qualification
frameworks*) och tror att det lättar på kostnaderna i utbildningen istäl-
let för att till exempel lappa hål i beskattningen.

– Näringslivet gör det å sin sida också lätt för sig genom att intala sig
att det man behöver är vissa enskilda kompetenser, mycket avskalade
bitar av kunskande.

– Men det vi egentligen behöver i samhället är mogna och självstän-
diga individer och det åstadkommer man inte genom en snäv, snabb
och förenklad utbildning vars honnörsord är ”genomströmning”. Di-
lemmat är att man nog vill ha innovativa kreativa människor, men det
är just de som kan vara obekväma för en chef och för kortsiktiga poli-
tiker. Men du får inte det ena utan det andra.

**Kan du säga något mera om det problematiska i den kunskapssyn
som ligger under allt det här?**

– Att studera något är inte bara att lära sig att googla upp något, det är
ofta obekvämt att lära sig något på riktigt, och det tar tid, även när det
är något som man verkligen vill lära sig.

– Men arbetsgivare och studerande vill allt mera bara ha det de tror
sig behöva för ögonblicket, utan att inse att det de främst behöver är
helhetsperspektiv som tillåter dem att hitta sin väg i komplexa, förän-
derliga situationer i livet och på jobbet.

– Traditionellt har man byggt upp undervisningen enligt vissa äm-
neskunskaper, ett kanon. Sådant har från progressivt vänsterhåll kri-
tiserats för att upprätthålla maktstrukturer och för att stora delar av
det som finns i detta kanon är irrelevant. ”Ingenting kan ju påstås vara
san””, ”allting är beroende av perspektiv”. Det finns förstås en viss san-
ning i sådana påståenden. Men sedan 1970-talet har vi varit väldigt
radda att lära ut kunskap som har en tradition.

– Den sydafrikanska forskaren och författaren **Stephanie Allais** sä-
ger att vi har kommit bort från *bodies of knowledge*, det vill säga kun-
skapshelheter. Hennes centrala poäng är att dessa helheter visst har si-
na brister, men i dem finns hela vår idéhistoria, vår tradition, vårt sätt
att förstå oss själva och vår tillvaro. Om vi bara byter från dessa ämnes-
helheter till kompetenser så löper vi risk för att tappa inget mindre än
våra rötter och därmed förmågan till självförståelse och självreflektion.

Kan du ge exempel på vad en kunskapshelhet kunde vara?

– Säg att jag lärt mig att den franska revolutionen utspelades 1789. Jag
kan årtalet, landet, och förknippar det med ordet ”revolution”. Men för
att förstå vad en revolution är måste jag förstå ett helt komplex av saker,
som vad det kan vara att leva under en despot, vad missnöje är, och så
vidare. Det hjälper inte att kunna fakta – man måste kunna förstå det
männliga sammanhanget dessa fakta placerar sig i. Det är skillnaden
mellan information och kunskap.

– Missförstår mig inte nu, pedagogiken ser nog det här. Man förstår
att det inte är någon poäng att lära ut lösryckta infobitar. Men många
reformer i utbildningssystem innebär att vi bryter sönder helheter och
tvingar folk att utexamineras snabbare och det gör att man kommer
ut med en snäv utbildning där innehållet har dikterats av den tillfälli-
ga trendens behov, inte av långsiktiga lösningar.

– Här finns också en konsumentbaserad idé om att inte betala för
något annat än exakt det man vill ha. Och här verkar näringslivet och
den individcentrerade kulturen mötas. Jag väljer vilka bitar jag vill ha.
Men i utbildningsfrågor vill jag hävda att individen ofta inte på för-
hand kan veta vad hen behöver, jag kan inte förstå de där bitarna om
jag inte förstår helheten.

– Ett skrämmande problem är att få verkar ha någon förståelse för
vad det betyder att tappa bort dessa helheter. Vad det gör med he-
la samhället när vi orienterar oss till att så långt som möjligt göra ar-
betstagare av folk för att tillgodose näringslivets behov, istället för att
fortsätta med att erbjuda gedigen utbildning som ger både och: yrkes-
skickliga, kreativa och innovativa arbetstagare och egenföretagare och
mogna medborgare. ♦

”Vi har gått för långt i den rationella, planeekonomiska riktningen”

Den här intervjun gjordes delvis
utgående från ett samtal med
rektor Mikko Hupa tidigare i höst
och dels för att kommentera
några aspekter på intervjun
med Birgit Schaffar-Kronqvist
(föregående uppslag).

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

**Under ett samtal tidigare i höst nämnde
du att de naturvetenskapliga ingenjör-
utbildningarna vid Åbo Akademi skulle
ha kapacitet för betydligt fler studerande,
och att en orsak till att alla studieplatser
inte blir fyllda är att så många potentiella
studerande valt bort den långa matemati-
ken i gymnasiet. Kan du kommentera val-
friheten som ligger som grund för det här
problemet?**

– Valfrihet är förstås bra i sig, och det är
svårt att inte tycka annat. Men problemet är
att valfrihet förutsätter att man vet vad va-
len innebär.

– Inom utbildningssektorn kunde man
säkert säga att det är bra att ungdomar får
välja vissa av sina ämnen, medan andra äm-
nen är så viktiga för ungdomarnas framtid
att det är osäkert om de kan ha en tillräcklig
kunskap om vad det innebär att välja bort
det ena eller det andra. Följderna är nämli-
gen så stora. Detta som en helt allmän re-
flekton.

– Man väljer sina gymnasieämnen i ett
väldigt tidigt skede, och ibland gör det att
man stänger dörrar som senare är svåra att
öppna igen.

– Väljer man till exempel bort långa ma-
tematiken har det dramatiska konsekven-
ser för ens framtid inom naturvetenskapli-
ga ämnen. Valet kommer onödigt tidigt.

Vad kan man göra åt det här?

– Vid Åbo Akademi har vi gått ner från 80
specialiserade kandidatutbildningar till 20
breda sådana. Det är en av de saker vi gjort.
Över huvud taget har vi kört tanken på en
bredare grundutbildning varefter man väl-
jer hur man vill specialisera sig. Det här tror
jag att rent allmänt är nästa stora våg inom
utbildningen överlag.

– Men för att åtgärda valfriheten i de tidi-
ga stadierna av utbildningen är en väg för-
stås att gå via lagstiftningen. Att man går in

Mikko Hupa, rektor vid
Åbo Akademi säger att
universitetet ska ge kun-
skaper, verktyg och gene-
riska färdigheter. Det
snäva kunnandet behövs
först i yrkeslivet och det
lär man sig på jobbet.

och ändrar kraven så att elever inte i ett för
tidigt skede kan välja bort centrala ämnen.

– Och ännu en tredje väg är att förbättra
informationen till både elever och föräldrar,
att se till att de faktiskt förstår räckvidden på
de val de gör i det tidiga skedet av sina liv.

**Birgit Schaffar-Kronqvist säger att det
finns ett olyckligt driv hos politiker, nä-
ringsliv och till och med pedagogiken
som faller samman så att kraven på ut-
bildningarna blir snäva och splittrade. Har
du någon kommentar på det här?**

– Man ser nog att vissa representanter för
till exempel Finlands Näringsliv EK försöker
driva fram snäva specialiserade utbildning-
ar. Nu vill jag genast säga att det också finns
vettiga människor inom EK som inte driver
det specialiserade tänkandet.

**Vad är din invändning mot att specialisera
universitetsutbildningarna?**

– Världen förändras hela tiden och en speci-
aliserad utbildning kan snabbt visa sig ligga
utanför tidens melodi.

– Det som vi som universitet ska ge är
kunskaper och verktyg, vi ska ge färdigheter
som är generiska. Det snäva kunnandet be-
höver du först då du kommer in på ett jobb,
och det kunnandet lär du dig på jobbet.

– En bred utbildning ger rent allmänt ta-
get en säkrare grund för framtiden. Och
man ska komma ihåg att våra studerande är
i sin bästa professionella ålder 20, 25 år ef-
ter att de tagit examen. Det går inte att spe-
cialisera sig för snävt för tidigt om man ska

vara relevant med de tidsramarna i åtanke.

**Känner ni av trycket att erbjuda mera spe-
cialiserade utbildningar?**

– Vi känner nog av trycket. Men vi har klarat
oss rätt bra. Vår utbildning i kemiteknik, det
är därifrån jag kommer så jag kan den bra, är
till exempel verktygsorienterad. Man hittar
våra ingenjörer inom så skilda områden som
pappersindustrin och läkemedelsindustrin.

– Ett område där jag till exempel själv skul-
le vara försiktig med snäva specialiseringar
är inom informationstekniken, det går väl-
digt fort inom det området. Det är mycket
svårt att säga vad som behövs om 25 år.

Vad är det universitetet ska ge istället?

– Det universitetet ska ge är akademisk
mognad, kritiskt tänkande, förmåga att kom-
municera och förmåga att argumentera. Jag
besökte en studiekompis i Cambridge för
ett antal år sedan. Vi gick ut med två av hans
kompisar. Den ena av dem läste historia och
den andre filosofi. Jag frågade dem vad de
tänkte jobba med när de kom ut. Histori-
kern skulle bli konsult och filosofen bank-
man. Jag hade då svårt att få det att gå ihop,
men har senare insett att det de fick med sin
utbildning var självförtroende och förmå-
ga att själv läsa in sig på – och lösa – specifi-
ka uppgifter.

– Det kan hända att det där var ett extremt
exempel. Men jag är rädd för att vi i Finland
gått för långt i den alltför rationella planeko-
nomiska riktningen. ♦

Samma debatt i ett halvt sekel

Ekonomiskt har det nästan alltid varit svårt, däremot har kraven aldrig varit så höga som nu. Åbo Akademis hundraåriga historia går hand i hand med den ideologiskt färgade högskolepolitiken. Där har problemställningarna inte förändrats på ett bra tag.

TEXT OCH FOTO: NICKLAS HÄGEN

Idag funderar man hela tiden på hur högskolepolitiken kan främja den ekonomiska tillväxten. Det är det som är överideologin. Inte hur vi ska få de mest bildade, kreativa, kritiskt tänkande och harmoniska människorna. Det är vår tidsanda, och den står i stor kontrast till hur det var när man läser historien. På 60- och 70-talen fanns en idé om ekonomisk tillväxt med, men det man pratade om med stora ord var demokrati. Det var den stora idén. Den pratar ingen om idag.”

Det säger **Anders Ahlbäck**, forskare i historia vid Åbo Akademi och redaktör för en av tre delar av Åbo Akademis hundraårshistorik, som ska vara klar till jubileumsåret 2018. Han har forskat under rubriken ”Pengarna och makten” till antologin om Åbo Akademi och samhället. Det visar sig att Åbo Akademi haft det ekonomiskt svårt mest hela tiden.

– När man driver ett universitet finns det vissa utmaningar som definieras som problem, det ligger i sakens natur. Det är inget speciellt med det. Det lustiga är att man hela tiden talar om dem som att de skulle vara speciellt stora utmaningar just här och nu, säger Ahlbäck, och tillägger att inte heller kraven från staten är nya.

– Det har varit samma debatt och samma frågor på agendan ända sedan slutet av 60-talet. Det betyder inte att inget har hänt men problemdefinitionen har varit den samma hela tiden och minnet på universitetet är kort. Man pratar om det som att ”nu måste vi börja göra så och så”, men det har varit samma snack i fyrtio år.

En rädsla för staten

Åbo Akademi grundades som ett privat universitet 1917 och verksamheten inleddes 1918. Det finansierades genom donationer till Stiftelsen för Åbo Akademi fram till 1981, när staten tog över.

Bakom grundandet fanns ett antal rika, svenskspråkiga köpmannahus i Åbo, så kallade patricier. Det var familjer som **Dahlström** (grundade det som idag är UPM), **Spoof**, **Jacobsson** och **Rettig**, som hade ägnat sig åt affärsverksamhet i några generationer och vissa av dem hade varit framgångsrika inom industrin.

I Åbo Akademis historik som skrevs av **Werner Nordström** 1968, *Academia Aboensis rediviva 1918–1968*, behandlas dessa familjer enligt tidsandan rätt välvilligt, men allt tyder på att Åbo Akademis grundare drevs av en stor bildningsidealism.

– På 70-talet fanns en marxistisk kritik där man spekulerade i grundarnas motiv och sade att de ville försäkra sig om den kapitalägande klassens kontroll över utbildningen i Svenskfinland och utbildningen av ingenjörer för pappersindustrin. Man kan visserligen se sådana

aspekter, det är ingen slump att Åbo Akademi fick en kemisk-teknisk fakultet, men det verkar som att patricierna brann för att få en humanistisk och en naturvetenskaplig fakultet. De ville ha riktig vetenskap, det var fint för dem, säger Ahlbäck.

– Kulturhistorisk viktigt, men ekonomiskt mindre betydelsefullt, är att man gjorde insamlingar med vanliga människor. Till exempel kunde någon ogift lärarinna i Jakobstad testamentera sin enrummare åt stiftelsen. Det är ett intressant fenomen att människor ville att allt de ägde och hade och med stor sparsamhet skrapat ihop med små löner efter deras död skulle gå till den svenska ”bildningshärden” i Åbo.

Akademins ekonomi hade varit knapp ända sedan grundandet och precis som idag ordnade man regelbundna medelinsamlingar. Trots att universitetet fått gott om donationer slukade verksamheten pengarna och under de första decennierna levde man med en konstant kriskänsla.

Kriget förvärrade ekonomin ytterligare. Eftersom Åbo Akademi dessutom hela tiden ökade i storlek, ökade också kostnaderna och man började allt allvarigare diskutera att ansöka om statsstöd i skiftet mellan 1940- och 1950-talet. Diskussionerna blev verklighet i början av 50-talet, först för Handelshögskolan vid Åbo Akademi och snart efteråt för akademien i sin helhet. År 1964 bestod 50 procent av Åbo Akademis budget av statliga medel och i slutet av 60-talet var andelen uppe i 75 procent.

De flesta andra privata finländska universitet hade förstatligats redan i början av 1970-talet, men Stiftelsen för Åbo Akademi var så pass stark att den kunde hålla ut till 1981 innan staten helt tog över. I och med att staten redan tidigare stått för 75 procent av budgeten var Åbo Akademi i detta skede i praktiken halvstatligt och följde statliga direktiv, så där skedde ingen större förändring. Den stora tveksamheten inför ett förstatligande var frågan om vad som händer med stiftelsens egendom.

– Man ville vara privat för då skulle man vara oberoende, vilket i sin tur hade med både den akademiska friheten och svenskheten att göra. Man kom ihåg språkstriden på 1920–30-talen, och var rädd för att på nåd och onåd ge sig till regeringen eftersom den kan svika sina löften och skära i det svenska, säger Ahlbäck.

– När universitetet i början av 70-talet förstatligades tog staten över stiftelsernas egendom, till exempel vid Åbo universitet. Vid Stiftelsen för Åbo Akademi ansåg man att stiftelsens pengar och fastigheter var ”svenska”, de hade donerats för att bevara svenskheten så man ville inte och ansåg sig inte ha den moraliska rätten att ge bort dem villkorslöst till staten. De skulle vara en ”garanti”, detta var det ord man använde, för svenskheten om staten inte höll vad den lovade utan lät svenskheten erodera. Då skulle man åtminstone ha kvar pengarna och åtminstone i teorin kunna börja om från början.

Tillväxt och kris

Att Stiftelsen för Åbo Akademi idag är stark går tillbaka till 1980-talet, som ekonomiskt var den bästa tiden i akademins historia. Vid förstatligandet fick stiftelsen behålla sin egendom mot att den lovade sköta akademifastigheterna och gratis ställa dem till universitetets förfogande. Några nationalekonomiskt goda år i slutet av 1980-talet gjorde att universitetet fick pengar utan att behöva ”stå på händerna” för det och då Stiftelsen för Åbo Akademi dessutom gjorde några smarta affärer, fanns det utrymme och möjlighet för den att växa kraftigt.

Också Åbo Akademi växte mycket på 1980-talet men sen kom den ekonomiska krisen, ”*laman*”, 1992–1995. De statliga anslagen skars rejält, vilket märktes i permitteringar och avsaknaden av nya anskaffningar. Ett liknande mönster utspelade sig med en ny uppgång i början av 2000-talet, före krisen i slutet av decenniet.

Båda gångerna har universiteten fått växa när nationalekonomin varit god, för att sedan drabbas av nedskärningar när ekonomin blivit sämre och staten fått svårt att hålla skutan flytande. Det innebär att universitetspersonalen kraftigt märkt av konjunktursvängningarna.

– Under de goda tiderna får universiteten växa – kanske lite för mycket, för när det är dåliga tider har staten inte råd att hålla igång dem och då tycker alla att det är kulturens död. Ingen kommer ihåg att vi var lika små för tio år sedan och då tyckte vi det var jättebra för att vi hade fått en massa nya tjänster.

Den förändring universiteten idag genomgår är enligt Ahlbäck fortfarande en anpassning till den finansieringsmodell som etablerades i samband med den förra krisen.

– Det som skiljer dagens kris från den på 1990-talet är att det då fanns en stark övertygelse om att det var en konjunkturdipp, en övergående kris. Det gällde att bita ihop och hålla ut, man ville inte minska på personalen för man tänkte att det var svårt att få den tillbaka, säger Ahlbäck.

– Idag tror jag att den allmänna uppfattningen är att den nuvarande krisen inte är någon tillfällig dipp, utan ett strukturellt problem. Även om Finlands ekonomi förbättras kan universiteten inte räkna med att få mera pengar. Strukturförändringarna har att göra med själva storleken och dimensioneringen, men ministeriet har också sedan mitten av 1990-talet ställt högre krav på profilering. De vill inte ha så många universitet, utan vill att universiteten nischar sig. Det är jättesvårt för Åbo Akademi eftersom vi som det enda svenskspråkiga universitetet ska utbilda i nästan allt.

Att stiftelsen inte balanserar ut Åbo Akademis budget, som idag lider av ett underskott, beror dels på att man av naturliga skäl inte vill äta av kapitalet – till akademins gagn kommer ”bara” avkastningen. Dels beror det enligt Ahlbäck också på att stiftelsen sedan förstatlighandet aktat sig för att finansiera det staten en gång lovat betala, av rädsla för att staten i så fall skulle frisäga sig ansvaret för dessa kostnader.

– Redan under krisen på 1990-talet undrade man varför Stiftelsen för Åbo Akademi inte kan rädda oss när de har så mycket pengar. Vid stiftelsen sade man samma som idag, att man kan inte komma in och betala för det som är statens ansvar. Om staten anser att det behövs en strukturomvandling kan stiftelsen inte komma in och bromsa utvecklingen, säger Ahlbäck.

Från demokrati till konkurrens

Där Stiftelsen för Åbo Akademi som finansär av universitetet under den privata tiden inte nämnvärt lagt sig i själva verksamheten, har staten inte varit lika öppensinnad: med ökad statlig finansiering följde en ökad styrning utifrån. Bakom statens ökade intresse för universiteten låg studentexplosionen på 1960-talet, som kraftigt förändrade förhållandena vid universiteten. Då mängden studerande snabbt mångfaldigades blev universiteten dyra i drift.

– Det skulle ha varit märkligt om riksdagen, ministeriet och regeringen inte börjat ställa kritiska frågor. I och med att man hävade ut enorma mängder skattemedel skulle det ha varit oansvarigt att inte kritisk granska hur pengarna används, säger Ahlbäck.

Kraven på att universiteten i högre grad skulle utbilda folk för samhällets behov, snarare än för forskningens, ytrades redan på 1960-talet och konkretiserades i och med den så kallade examensreformen på 1970-talet. Kommittén bakom reformen strävade efter en bättre balans mellan å ena sidan teoretisk utbildning som syftar till forskarstudier, och å andra sidan mera praktiska färdigheter som syftar till att ge kompetens för ett yrke.

– Då ministeriet tog över kommitténs utlåtande betonade den kraftigt yrkesutbildningen. I debatten ansåg universitetsfolket att refor-

Symbolik över det svåra förhållandet mellan stat och universitet? President Urho Kekkonens Chevrolet bogseras bort från Gadolinias gård efter att ha fått motorstopp i samband med presidentens och kung Carl Gustafs besök i Åbo i juni 1974. Foto: Tauno Ahlfors/Åbo Akademis bildsamlingar.

men instrumentaliserar universitetsutbildningen och undergräver den akademiska utbildningen. Framför allt studenterna upplevde att reformens syfte bara var att producera billig arbetskraft för näringslivet.

Förändringarna drevs av nya värderingar kopplade till 1960-talets vänstervåg, som förde med sig en stark demokratisering och en underminering av respekten för auktoriteter. Universiteten ansågs vara gammaldags, ineffektiva och försoffade. Det var inte längre självklart att professorerna ansågs veta bäst i frågor om till exempel hur undervisningen skulle skötas.

Det kollegiala styret professorer emellan upplöstes och beslutsfattandet kom att involvera den övriga personalen. Hur långt det skulle gå var under ständig diskussion. I slutet av 1960-talet verkade universiteten vara på väg mot ett helt demokratiskt styrsystem som i praktiken skulle ha betytt studentstyre och större fokus på undervisningen.

Planerna förverkligades visserligen aldrig, men professorerna upplevde att deras position och forskningen var hotade. Vid Åbo Akademi märks detta i att man 1972 bildar Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut. Detta skulle vara en ”fristad” för professorerna, där staten och de studerande inte fick bestämma.

– Det börjar på 1960- och 70-talen komma en massa människor utanför universitetet som tänker att de vet minst lika bra som professorerna hur man ska sköta – kanske inte forskningen – men undervisningen, säger Ahlbäck.

– Det har också lite att göra med tron på social ingenjörskonst som var mycket stark på 1960-talet. Man trodde att man skulle kunna lösa alla samhällsproblem genom att det sitter planerare på ett ministerium och tänker igenom saken rationellt och gör upp en plan. På samma sätt tänkte man om den högre utbildningen att den skulle planeras centraliserat. Det lyckades inte speciellt bra.

Sedan slutet av 1960-talet hade högskolepolitiken dominerats av socialdemokratiska ministrar och tjänstemän, så drivkraften för för-

ändring var till en början uttryckligen vänsterpolitisk. Men i det statliga trycket på universiteten att reformera sig märktes det inte någon nämnvärd förändring när Samlingspartiet tog över statsministerposten 1987 – trycket fortsatte växa också under nyliberal konkurrensideologi. Det ideologiska skiftet har skett stegvis, genom ökad frihet satt under målkrav och tävlan.

– Oberoende av om högskolepolitiken kommit från vänster eller höger så har syftet med den varit att effektivisera, ge kortare studietider, relativt snabbt producera kompetent arbetskraft och inte slösa tid på bildningstjafs, säger Ahlbäck.

– Den högskolepolitiska ideologi som handlar om större konkurrens började formuleras redan 1982–83 och blev explicit regeringspolitik 1985–86. Det har varit igång ända sedan dess. Vi pratar om det som om det hänt nyligen, men regeringen har pushat på det i trettio år.

Sedan mitten av 1980-talet har staten slagit fast målsättningarna för hur många som skall utexamineras. Den centrala planeringen frångicks och man började låta universiteten själva bestämma hur de skall gå tillväga för att leva upp till kraven. Forskningen började samtidigt ses som en viktig del av den nationella konkurrenskraften och gjordes till en resultatbaserad del av finansieringen – först genom att mäta antalet utexaminerade doktorer och på senare år genom att också mäta antalet vetenskapliga publikationer och citeringar.

Forskningens inriktning styrs idag genom en tävlan mellan projekt. I samband med krisen på 1990-talet drog man in delar av finansieringen, som senare återkom i ny form: det som vid universiteten idag kallas ”extern finansiering” är till största del offentliga skattemedel som olika forskningsprojekt tävlar om. I slutet av 1980-talet var den externa finansieringens andel cirka 30 procent av Åbo Akademis budget och år 1996 hade den stigit till nästan 40 procent. På den nivån har den hållits. År 2014 var den externa finansieringens andel 38 procent.

– I något skede av denna process finns en politisk styrning av hur stor finansiering som ska ges de olika ämnesområdena, säger Ahlbäck.

– Det låter ofta helt instrumentellt när folk från staten och ministeriet pratar om forskningen, de ser det som att den ska främja nationalekonomin och ge innovationer. Idag är bilden kluven för samtidigt som forskningen ökat i betydelse kräver man mera på utbildningssidan. Just nu ska det vara snabbare och mera av allt.

Övergången till konkurrensstyrd finansiering har varit en decennier lång utmattningskamp där universiteten långsamt gett efter.

– Det har varit ett kontinuerligt generationsskifte, de unga professorer vi har idag har växt upp med det här snacket. För dem är det naturligt, de kanske inte älskar det men tar det för givet att det är så här vi är tvungna att arbeta. Speciellt de som leder akademien är helt med på att det är det här som gäller, säger Ahlbäck.

– Så visst har det skett en värdeförändring. Betydelsen av tävlan har blivit det centrala värdet.

Vilket väl är rätt långt ifrån grundarnas idé om bildning?

– Kanske framför allt en skillnad i var tyngdvikten satt. Grundarna tyckte också att det som görs vid Åbo Akademi ska vara på hög nivå och gärna högsta nivå, men det var kanske inte det första de tänkte på, utan andens ljus, upplysning, kunskap, bildning. Immateriella värden.

– Utvecklingen har gått mot att betona behovet av starka ledare. Tidigare hade man alltid ett råd och bestämde kollegialt. En del av det nyliberala tänket är att rektorer och dekaner ska vara managerledare, att kollegiala organ är allför långsamma och tröga. Det är på gott och ont. Idag finns betydligt mera strategisk ledning, medan de som varit med om de gamla styrelserna säger att de gamla organen visserligen var tröga men att det utövades en sund kritik mot alla mystiska reformidéer. När man gör snabba reformer hoppar man ofta i galen tunna. Man var tvungen att ha bra argument för att få igenom något i de gamla styrelserna.

Tar vi demokratin för givet eller är det något annat bakom?

– Jag tror att tron på demokratin har minskat ganska mycket. Det fanns ett skede i samband med vänstervågen på 60- och 70-talet att man skulle utsträcka demokratin till i princip alla samhällsområden. Man trodde att man med politikens hjälp demokratiskt och gemensamt kunde forma samhället som man ville ha det.

– Vår tid idag präglas av att tron på politikens möjligheter är mycket mindre. Man ser samhället som styrt av anonyma globala marknadskrafter och tänker att politiken på sin höjd kan försöka anpassa samhället till krafternas krav. Demokratin kommer antagligen att göra comeback i något skede, men vid universiteten är vi ännu i ett skede där demokratin minskar.

Om man svänger på det – vad är det man tror på idag? En stark ledare?

– Det talas om att vi finländare är så dystra för tillfället, och det tror jag är en aspekt är frågan ”vad tror vi på?” En gång hade vi en idé om att bygga ett välfärdssamhälle, ett samhälle som är bättre för alla. Den idén har inte försvunnit men den är inte lika stark, den bär inte. På 80-talet och ännu på 2000-talet bars vi av att alla ska få nya grejer. Det var kul ett tag. Den idén har inte heller försvunnit men den bär inte folk idag.

– Som historiker tänker jag att det är övergående, det kommer alltid en ny grej. Vi har sett att idén om att återta nationalstaten och rulla tillbaka det europeiska projektet ett tag nu, och den har gett folk inom de populistiska rörelserna något att tro på. Deras ledare har inte lyckats genomföra det även om de i likhet med Sannfinländarna har kommit in i regeringen. Folk har blivit desillusionerade på nytt.

– Vad ska vi tro på? En del tror på ett mera ekologiskt samhälle och förnyelsebar energi, ett samhälle i ekologisk balans. Om arbetet mot till exempel klimatförändringen skulle komma igång på allvar skulle det vara något att tro på. Det kunde också ge en ny ekonomisk boom, för det är en massa saker som behöver byggas om. Där finns en uppgift för universiteten, men för tillfället är klimatförändringen ett ämne folk blir mera deprimerade än uppgiggade av att tänka på. ♦

Dags att tömma stiftelsepajazzon?

När regeringen sparar miljarder på utbildning och hundratals miljoner på anslagen till universiteten, är det då stiftelsernas heliga plikt att ställa upp och kompensera det bortfallet? MfÅA frågade tre stiftelsebossar hur det just nu går för deras stiftelser, om de kan öka sin utdelning till universitet och yrkeshögskolor och vad högskolorna borde göra för att klara av alla budgetnedschärningar. Är det nu dags att tömma pajazzon?

TEXT: ARI NYKVIST

Svenska Kulturfonden som ägs och förvaltas av Svenska Litteratursällskapet, är en av de större fonderna i Finland och leds av direktör Leif Jakobsson (LJ). Stiftelsen för Åbo Akademi är avsevärt mindre än Kulturfonden och leds av skattmästare Lasse Svens (LS). De många mindre stiftelserna representeras här av Högskolestiftelsen i Österbotten och dess VD Katarina Heikius (KH).

Ungefär hur mycket kunde ni sammanlagt dela ut i olika stöd, stipendier, projektmedel och andra anslag år 2013, 2014 och i år 2015?

LJ: Svenska kulturfonden delade 2013–2015 ut 33–34 miljoner euro i bidrag per år. 2011 gav vi dessutom under universitetens medelinsamling 8 miljoner åt högskolorna. I pågående insamlingsomgång fram till 2018, ger vi 8,5 miljoner varav fyra miljoner till Åbo Akademi, tre till Helsingfors universitet, en till Hanken och 500 000 euro till Aalto-universitetet. Vi riktar Åbo Akademi-donationen till pedagogik, samhällsvetenskaper och humaniora.

LS: Under de tre senaste åren har ÅA-stiftelsen i snitt delat ut 13–14 miljoner euro per år. KH: Åren 2013–2015 delade Högskolestiftelsen i Österbotten ut cirka en miljon euro per år. Vi strävar efter en stabil och jämn ut-

delning också under ekonomiskt mer utmanande tider.

Kommer er utdelning att öka eller minska nästa år?

LJ: Nästa år, 2016 räknar vi med att kunna dela ut något mer i stöd, bidrag och stipendier än i år.

LS: Under 2016 kommer vårt bidrag att vara ungefär på samma nivå som under de senaste åren. Den hållbara utdelningen är beroende av stiftelsernas direktavkastning på förmögenheten. I allmänhet ser stiftelser på utvecklingen mer långsiktigt och jämnar ut konjunkturerna. Det är avkastningsnivån på lång sikt som är avgörande.

KH: År 2016 förblir utdelningen ungefär på samma nivå som de senaste åren, kanske till och med en liten ökning. Det här främst för att avkastningen från stiftelsens aktieplacementer fortfarande är god.

Har och skall de finlandssvenska stiftelserna och fonderna ha som uppgift att träda till då staten skär ner på utbildningsanslagen?

LJ: De finlandssvenska stiftelserna och fonderna har inte som uppgift att träda till då staten skär ner i utbildning och forskning. Kulturfonden ska enligt stadgarna stöda svenskspråkig utbildning och kultur i Fin-

” Det är dags att sluta med den regionala pajkastningen i Svenskfinland kring olika utbildningsfrågor. Vi har inte längre råd med den och måste sluta leden för att klara de stora utmaningar alla statliga nedschärningar för med sig.

land, men någon automatik i att vi tar över tidigare statlig finansiering finns inte. Det tycker knappast heller de 500 donatorer vi har. Å andra sidan finns det ju stiftelser vars huvuduppgift är att stöda högre svenskspråkig utbildning och där uppfattas kanske ansvaret för att kompensera de statliga nedschärningarna på ett annat sätt.

LS: ÅA-stiftelsens huvudsakliga uppgift är att stöda Åbo Akademi, det har vi gjort i snart 100 år. Vi har under åren alltid eftersträvat en hållbar medelanvändning och en utdelning av stöd till Åbo Akademi som är möjligast stor.

KH: Nej, för det är våra resurser alldeles för små. Vi gör vad vi kan i ett läge då staten skär ner också inom utbildning, men att ta över en del av statens grundläggande ansvar för finansieringen av till exempel Åbo Akademi i Vasa är inte vår uppgift.

Har ni då i fortsättningen alls möjlighet att öka ert stöd till finlandssvenska utbildningsinstitutioner såsom universitet?

LJ: Åren 2013–2015 gav vi sammanlagt 10 miljoner euro till universitet och yrkeshögskolor. Och i donationer gav och ger vi alltså ytterligare 8 miljoner plus 8,5 miljoner. Vi har verkligen gjort det våra donatorer vill; att stöda högre utbildning och forskning på svenska i Finland. Och mycket mer än det kan vi nog varken göra eller ge.

LS: Med den förmögenhetsmassa som vi förvaltar är vi uppe på en maximal nivå om man utgår ifrån nuvarande avkastningsnivå och hållbar medelanvändning. Det är vår uppgift att på sikt optimera den förmögenhetsmassa som vi förvaltar för att om möjligt öka stödet till Åbo Akademi. Om den disponibla förmögenheten ökade med betydande inkommande donationer, skulle stiftelsens möjligheter att höja utdelningen förbättras ytterligare.

KH: Vi har alltid delat ut så mycket som möjligt och då vi redan nu delar ut cirka 90 procent av vår avkastning, kan vi inte höja utdelningen ytterligare. Istället försöker vi mer än

tidigare fokusera på långsiktiga projekt såsom olika EU-stödda projekt som på sikt ger större effekt än engångssatsningar.

Några råd för hur universiteten lättare kunde klara av de stora statliga besparingarna?

LJ: För det första ser jag strukturella problem i universitetens finansiering överlag. Det att finansieringen utgår från antalet examina, har bland annat lett till allt fler arbetslösa disputerade och andra akademiskt utbildade som inte får arbeta med det de är utbildade för.

För det andra är det dags att se över de strategiskt viktiga tyngdpunktsområdena för den högre utbildningen på svenska i Finland. Nu behövs en konkret strategisk plan för hur vi tillsammans borde gå vidare. Här kunde den nu inaktiva Samordningsdelegationen för den svenskspråkiga högskoleutbildningen komma med förslag till hur den finlandssvenska högskoleutbildningen snabbt borde samordnas, rationaliseras och koordineras. Det är strategiskt olyckligt att vi på svenska i Finland saknar fortgående gemensam utbildningsplanering och prioritering just när det behövs som mest.

För det tredje är det dags att sluta med den regionala pajkastningen i Svenskfinland kring olika utbildningsfrågor. Vi har inte längre råd med den och måste sluta leden för att klara de stora utmaningar alla statliga nedschärningar för med sig.

LS: Jag tror att man måste erkänna fakta, bygga upp en långsiktig strategi kring hur man balanserar ekonomin och samtidigt satsa på strategiskt viktiga områden. Efter det är det sedan möjligt och viktigt att agera väldigt målmedvetet.

KH: Universiteten måste ännu mer än tidigare koordinerat arbeta tillsammans för att öka sin externa finansiering överlag. Nu behövs nya kreativa lösningar, att Åbo Akademi breddar sina ämnen och framför allt ökar samarbetet med till exempel Vasa och Umeå universitet. ♦

Stiftelsernas dilemma: Dela ut allt idag eller spara för imorgon

De finlandssvenska stiftelserna och fonderna förvaltar idag sammanlagt omkring 2,5 miljarder euro, det vill säga nästan 8 500 euro per finlandssvensk då kapitalet inte räknas med. Utan till exempel Svenska Litteratursällskapet, Föreningen Konstsamfundet, Svenska folkskolans vänner, Stiftelsen Tre Smeder, Svenska kulturfonden, Folkhälsan, Stiftelsen för Åbo Akademi, Harry Schaumans stiftelse och Högskolestiftelsen i Österbotten skulle många nya projekt, utrymmen, aktiviteter, utbildningar och forskningsresultat aldrig bli av.

TEXT: ARI NYKVIST

Svenskfinland är resultatet av en handfull stiftelsers och fonders förmögenhetsförvaltning av stor betydelse för allt från kultur och fritid till utbildning och forskning. I synnerhet i Finland, men även till exempel i Sverige, är stiftelser samtidigt mycket speciella konstruktioner. En konstruktion som inte mycket ändras i den nya lag om stiftelser som träder i kraft i december i år. Stiftelser skiljer sig på en del centrala punkter både från fysiska personer och från de flesta andra juridiska personer såsom aktiebolag. I korthet är skillnaderna:

- Stiftelser saknar både ägare och direkta medlemmar.
- Till skillnad från fysiska personer kan stiftelser existera hur länge som helst.

- Till skillnad från bolag har stiftelser mycket större frihet att själva besluta om formen, tidpunkten och storleken på eventuella utbetalningar.
- Stiftelser behöver oftast inte bekymra sig över sin likviditet, det vill säga betalningsförmåga.
- I Finland är stiftelser i regel befriade från skatt på grund av sin allmännyttighet.

Ansvarsfrihet ställer moraliska krav

Stiftelsernas allmännyttighet, självständighet och långtgående självkontroll ger dem en stor ansvarsfrihet som därför ställer höga etiska och moraliska krav på de som bestämmer i stiftelserna. Också den nya stiftelselagen ger fond- och stiftelsebossarna möjlighet att antingen låta stiftelsen själv bli rikare eller att ge så mycket som möjligt åt de som söker stöd och bidrag. Det ger stiftelserna en möjlighet att vid sidan av den årliga utdelningen kyligt rationellt följa en mer långsiktig placeringsstrategi på upp till tiotals år. Då kan det till och med vara klokt att till exempel göra mera riskinvesteringar än normalt eftersom placeringar med hög risk i regel på lång sikt ger bättre avkastning än placeringar med låg risk. Men a och o för alla lite större stiftelsers utdelningsnivå är direktavkastningen på den totala förmögenheten. Precis som en löntagare, en familj, ett företag eller varför inte staten Finland, måste stiftelserna hela tiden välja mellan att dela ut så mycket som möjligt just nu eller att spara för kommande eventuellt dåliga år med lägre direktavkastning. Ju mer till exempel Kulturfonden sparar idag, desto mer har den råd att dela ut i framtiden. Samtidigt är det kanske nu som stiftelsernas stöd och stipendier behövs mer än på länge.

Delar ut 50–90 procent av avkastningen

De flesta stiftelser väljer en från år till år rätt jämn och förutsägbart utdelning. En del mindre stiftelser som vill bli större och kunna dela ut mer stöd om några år, delar ut en mindre del av avkastningen än större stiftelser. Det här för att i stället öka investeringarna i till exempel aktier eller fastigheter. Först när den lilla stiftelsen har nått upp till den kritiska förmögenhetsmassa den är ute efter, ökar utdelningen. Men de flesta stiftelser delar ändå årligen ut minst hälften, en del upp till 80–90 procent av avkastningen. Under ekonomiskt goda år med börsuppgång och ökade hyresinkomster delar stiftelserna ibland ut lite mer än normalt och under svaga år igen lite mindre. Men ofta handlar det om rätt små skillnader på bara 5–10 procent av snittutdelningen som dessutom sker med en viss eftersläpning. Nu på 2010-talet har ändå variansen i utdelningsnivå för en del stiftelser och fonder varit betydligt större än det.

Det är samtidigt viktigt för alla stiftelser att deras egentliga allmännyttiga samhällsuppgift, den som bland annat ger dem skattefrihet, upprätthålls och följs så att både skattmasen och de som söker stöd och stipendier, det vill säga förmånstagarna, är så nöjda och lugna som möjligt. Där har de hjälp av att det bland företagen i Finland i rätt hög grad är kutym att betala ut så hög dividend som möjligt åt aktieägarna i stället för att investera avkastningen och skapa nya arbetsplatser. Ett praktexempel på det är varuhuset Stockmann som för flera stiftelser länge var en viktig kassako med feta dividender i spenarna. Spenar som nu kanske helt sinar efter att varuhusets totala skuldbörda stigit till cirka 800 miljoner euro. Dividendinkomsterna har åtminstone hittills hjälpt många stiftelser att i stort upprätthålla utdelningsnivån år efter år. I synnerhet de stiftelser vars avkastning till största delen kommer just från aktieplaceringar i stället för fastigheter där inkomstutvecklingen har varit betydligt blygsammare. Ett exempel på lyckade aktieplaceringar är Sophie von Julins stiftelse vars förmögenhet idag har ett marknadsvärde på cirka 75 miljoner euro och som i fjol plötsligt delade ut hela två miljoner euro. Det var Fiskars extra aktiedividend som möjliggjorde den frikostiga utdelningen.

Framtidens väktare eller dagens pajazzotömmare?

Om en stiftelses pajazzo med reserver och allt mer eller mindre töms på en gång idag, kan det alltså ske på bekostnad av alla stödbehövande imorgon. Rent principiellt handlar stiftelsernas utdelning därför ock-

De 10 största stiftelserna i Finland

- Konestiftelsen, Koneen säätiö, 1 585 miljoner euro.
- Stiftelsen för Aalto-högskolan, 1 375 miljoner euro.
- Finska Kulturfonden, Suomen Kulttuurirahasto, 1 247 miljoner euro.
- SLS-koncernen (Svenska litteratursällskapet och Svenska kulturfonden), 1 220 miljoner euro.
- Stiftelsen för Aalto-högskolan (teknik), 1 119 miljoner euro.
- Jane och Aatos Erkkos stiftelse, 712 miljoner euro.
- Föreningen Konstsamfundet, 529 miljoner euro.
- Sigrid Jusélius stiftelse, 464 miljoner euro.
- Koncernen Folkhälsan, 405 miljoner euro.
- Stiftelsen för Åbo Akademi, 391 miljoner euro.

så i hög grad om rättvisa och jämlikhet mellan olika generationer. De som styr och ställer i institutioner såsom en stiftelse, är enligt nobelpristagaren **James Tobin** framtidens väktare och därför också beskyddare mot de ibland ganska så högljudda kraven från samtiden. Från de som just nu vill få så mycket pengar som möjligt och i värsta fall på bekostnad av kommande generationer. ♦

Källor:

”Yleishyödylliset yhteisöt Suomessa”, Matti Virén, *Forskningsrapporter från Svenska handelshögskola nr 74*, Helsingfors 2014. Rapporten finns på http://www.saatiopalvelu.fi/media/matti_viren_saatiot.pdf.

Foundation & Endowment Investing; Philosophies and Strategies of Top Investors and Institutions, Lawrence E. Kochard, PhD, CFA & Cathleen M. Ritterer, Wiley 2008).

”Stiftelsers förmögenhetsförvaltning”. Helsinki Capital Partners på <http://www.helsinkicapitalpartners.fi/hcp/wp-content/uploads/2014/08/Helsinki-Capital-Partners-Stiftelsers-formogenhetsforvaltning.pdf>.

Katarina Heikius.
Foto: Ari Nykvist.

90-procentig 25-åring

En av de yngsta finlandssvenska stiftelser som delar ut avsevärt mer än några tusenlappar per år, är Högskolestiftelsen i Österbotten. I år delar stiftelsen ut cirka 900 000 euro. Stiftelsen fyllde i höst 25 år och firade jubileet bland annat med vetenskapskvällen *Fundra* vid ÅA i Vasa i början av oktober.

– Det var ett mycket lyckat grepp att med hjälp av Fundra ge både inbjudna gäster och den stora allmänheten möjlighet att vara med och ta del av en bred akademisk kunskap och samtidigt öka den egna kunskapen om Åbo Akademi och vad som händer vid ÅA i Vasa, säger Högskolestiftelsens VD **Katarina Heikius**.

Högskolestiftelsen har valt att maximera utdelningen i stället för att öka kapitalet och har därför en utdelningsprocent på närmare 90. Sedan år 1990 har stiftelsen sammanlagt delat ut drygt 10 miljoner euro för att ”upprätthålla och utveckla högskoleverksamhet i svenska Österbotten”. Dagsvärdet på Högskolestiftelsens totala för-

mögenhet är närmare 27 miljoner euro och den äger bland annat en stor affärsfastighet i Vasa centrum.

– Som en ledstjärna under de 25 åren har vi haft att stöda sådana viktiga projekt och satsningar som inte annars hade kommit igång. Stiftelsen är långt en sorts start up-finansiär och utan oss hade kanske till exempel vårdvetenskapen, energitekniken och MediaCity aldrig fått en rejäl chans vid Åbo Akademi i Vasa. Vi vill alltså framför allt vara en regional resurs för ny akademisk utbildning och forskning. Det har både Åbo Akademi och hela Österbotten nytta av.

Ann-Mari Finniläs och Hjördis Höglunds hjärtebarn

I den nytgivna 25-årsjubileumsboken *En regional resurs* skriven av stiftelsens styrelseordförande och förra VD **Håkan Anttila**, kan man till exempel läsa hur de 40 000 Nokia-aktier stiftelsen år 2000 fick av apotekare **Ann-Mari Finnilä** efter en aktiesplit blev 160 000 och sedan snabbt såldes för 9,1 miljoner euro när Nokias aktiekurs nästan var som högst före det snabba kursraset. Idag står Ann-Mari Finniläs fond för över 90 procent av stiftelsens årliga utdelning. Men i boken berättas också om **Hjördis Höglund** i byn Snäre i Purmo

som i fjol, 85 år gammal, avled och som i sitt testamente gav drygt 36 000 euro åt stiftelsen.

– Hjördis Höglunds högsta önskan hade ända sedan ungdomen varit att få studera vid ett universitet, men en svår och långvarig tuberkulos under och efter krigsåren satte stop för de planerna. Genom sitt testamente ville hon ge andra den studiemöjlighet hon själv gick miste om, säger **Håkan Anttila**.

Enligt Anttila har Högskolestiftelsen i Österbotten ända sedan början haft som mål att fördubbla sitt kapital vart tionde år och har hittills lyckats med det. Vad vill då nuvarande VD:n Katarina Heikius satsa på idag?

– Just nu vill vi gärna öka inputen till universiteten från regionens näringsliv. Att få utbildning och forskning närmare näringslivet och tvärtom. Det har alla i regionen nytta av. Åbo Akademi i Vasa sitter ju mitt i det dynamiska energiklustret och där finns många utvecklingsmöjligheter också för Åbo Akademi som Högskolestiftelsen kanske kan vara med och stöda. Att utveckla utbildning och forskning kring entreprenörskap, företagsfostran och företagsamhet i allmänhet är något som Åbo Akademi kan ha nytta av. ♦

Det mänskliga modet

"Vad ska jag ta på mig?" En skjorta är alltför formell för en kväll med kompisarna, en tröja för skrikig i färgen och en annan alltför tajt. Ibland när jag går till en föreläsning funderar jag på vad eleverna ska tänka om mig som lärare, när jag har ett par omoderna byxor? Tar någon mig på allvar när jag är ute i vildmarken utan funktionella (och mycket dyra) kläder från Fjällräven och Haglöfs?

TEXT & FOTO: BENJAMIN ALM

Kläder väcker många tankar, om hur jag vill se ut och vem jag vill vara. Samtidigt som modebranschen omsätter mycket pengar rynkar några finkulturella på näsan inför fenomenet, kanske vet vi inte vad mode innebär? Jag frågar **Anna-Maria Åström**, nyligen pensionerad professor i etnologi vid Åbo Akademi, vad mode är för något och på vilket sätt det är viktigt i etnologin:

– Mode är ett otroligt vitt fenomen inom etnologin. Mode förekommer på flera fält, förstås när det gäller kläder men även när det gäller sätt att bete och uttrycka sig. Hur modet möter människorna eller konsumenterna, och hur dessa förhåller sig till modet är studieobjektet. Etnologin studerar inte modet i sig, utan gör analyser utifrån intervjuer med de som på olika sätt förhåller sig till mode.

Etnologin studerar tingen i vardagen och som en del av vår livsforms materiella dimensioner är kläder ett viktigt tema. Åström säger att mode är det materiella som får symboliska uttryck. Kläderna är mer än det fysiska, de har en betydelsebärande funktion. Det räcker alltså inte att se på plaggen ”som sådana”, utan man måste sätta in dem i ett sammanhang. Till exempel genom att studera hur kläder förändrats genom tiderna.

Från historien kan man lära att mode som fenomen inte har funnits genom alla tider. Modet uppstod under sjuttonhundratalet, när masskonsumtionen uppkom genom att produktionen riktade sig till större grupper. Det var en del av industrialiseringen, och textil- och porslinsfabriker var tidiga arenor för mode.

Dagens designmode riktar sig till ett högre samhällsskikt, om inte annat så syns det tydligt på prislappen. Det modifieras senare, för att bli massmode. Det är ytterst få element från designmodet som blir del av massmodet, men det är ursprunget.

Den tidige sociologen **Georg Simmel** (1858–1918) var en av de första akademikerna som intresserade sig för mode för cirka hundra år sedan. Hans teori gick ut på att modet började med att rikta sig till den högre samhällsklassen för att sedan sprida sig till andra klasser. När modet är spritt så syns inte längre den distinktion som kläderna markerade, och överklassen söker efter något nytt som kan särskilja dem från det övriga samhället.

Forskningsfrågorna har dock växlat, och senare tiders modeforskning betonar mötet med konsumenten. Idag understryks att modet är ett möte med kroppen, och vad kroppen är och blir med kläderna. Kläderna och kroppen bildar en helhet. Det låter förnuftigt i teorin, men jag vill ha mer konkreta svar så jag fortsätter fråga Åström:

Vad gör vi med våra helheter av kläder och kroppar?

– Genom modet uttrycker man sin personlighet och individualitet, sin tillhörighet till olika nischer. Det personliga kommer fram i mötet mellan modet och din kropp, oavsett hur den ser ut. Modet kan modifiera och framhäva vissa aspekter av kroppen. Det finns flera olika förhållningsätt och moden som gör det hela komplext: konventionellt mode, subkulturer och antimode. Dessa förhåller sig alla på något sätt till det som visas upp på catwalken. I det senmoderna samhället individualiseras kroppen för att skapa sin personlighet och sina ideal.

– Sociologen **Anthony Giddens** påstår att vi alltmer går mot att kroppen blir framställd som om den skulle vara på en scen. Detta rör oss alla, social status är mer förknippad med den synliga delen av den fysiska personen.

Kan man ställa sig helt utanför modet?

– Människor kan anse att de negligerar mode, om de inte bryr sig om mode. Men de får ändå en stämpel: ”att vara omodern”. Det finns många sociala rörelser som tar avstånd till mode, men detta är också mode. Det fungerar lite som begreppet livsstil, något som genomsyrar vårt samhälle.

”**Modet har alltid med nyheten att göra. Tempot är viktigt i modet, det är hela tiden aktivt, omskapande och mycket kreativt. Detta gör att det kan vara tröttande att hänga med. Mode är en motor i konsumtionen.**”

När man närmar sig mode kan man fråga efter modets väsen, finns det något oföränderligt som definierar mode?

– Modet har alltid med nyheten att göra. Tempot är viktigt i modet, det är hela tiden aktivt, omskapande och mycket kreativt. Detta gör att det kan vara tröttande att hänga med. Mode är en motor i konsumtionen. Sociologen **Zygmunt Bauman** säger att när något nytt händer så blir nyheten själva drivkraften, ett fenomen som uppstod i slutet av artonhundratalet. Samhället söker alltid efter nyheter och inte efter det hållbara, det solida. Detta gäller enligt Bauman inte bara kläder, utan all varuproduktion. Den här teorin återknyter till dagens trend.

Modets väsen är ständig förändring

Att högt tempo och ständig förändring hör modevärlden till blir också klart när jag intervjuar **Astrid Huopalainen**, snart färdig doktor i ämnet företags organisation och ledning vid Åbo Akademi. Hon har undersökt mode som kommersiellt och kulturellt fenomen, speciellt har hon studerat arbetet hos den Helsingforsbaserade kläddesignern 2OR+BYAT.

Huopalainen är tydlig med att förändringen är ett grundvillkor för mode.

– Det finns inget oföränderligt mode. Det definieras av förändring, säger Huopalainen.

– Mindre kläddesigners strävar mot ett *haute couture*-ideal, man vill skapa något färdigt och fint. Men det är en kamp för överlevnad, och krävande. Minst två kollektioner ska ut varje år, något som kräver både kapital och ett nätverk för att det man skapar skall bli mode.

2OR+BYAT åker till modevisningar i Köpenhamn, eftersom ingen liknande scen finns i Finland, där skaparna och köparna möter varandra. Det finns vår- och höstkollektioner, som börjar förberedas ungefär ett år i förväg. Enligt 2OR+BYAT är vårkollektioner svårare att arbeta med, säger Huopalainen, det är ljusa färger och lätta tyger som gör det svårare att skapa intressanta skärningar. Höstkollektionerna har tjockare tyger, det är mer att ta i.

– Arbetsmiljön kan vara ganska kaotisk. Improvisationer och att göra det bästa med knappa resurser är utmärkande för arbetet. Ritningar skickas till små fabriker i Estland som kan producera små volymer. De första versionerna, *samples*, skickas till fabriken och när de kommer tillbaka justeras de. Det är mycket arbete före slutproduktionen, säger Huopalainen.

– För skaparen är det stressigt med cykeln, det är arbetsamt, svårt att hänga med. Men det är modescenens villkor: man måste hänga med i tempot och visa upp sig för att skapa värde.

Det är en dyster bild med en allt hetsigare förändring som inte är bra för någon men som är en del av systemets logik. Allt är förändring, bara för förändringens skull, och alla måste springa allt snabbare för att hinna med. Det kan ses som ett förstöringsglas på konsumtionssam-

Är mode ett ungdomsfenomen?

Mode och ungdom har alltid varit nära förknippade, åtminstone i min föreställningsvärld. Först vänder jag mig till etnologiprofessor **Anna-Maria Åström** för att få veta ifall mode är ett utpräglat ungdomsfenomen.

– En av mina students, **Hanna Strandbergs**, magisteravhandling rörande äldre kvinnors förhållande till klädsel visar att även äldre vill ha en ungdomlig klädsel, men att det finns vissa gränser man inte vill överskrida. Det får inte vara alltför ungdomligt, man måste vara medveten om sin ålder, säger Åström.

– *Haute couture* riktar sig till många olika åldersklasser. Stilen kan vara elegant, och ungdomsmode är inte alltid elegant.

Företagsekonomen **Astrid Huopalainen** håller delvis med, men tycker att modevärlden i alltför hög grad förbisett de äldre.

– Mode har idealiserat ungdomen, men folk oavsett ålder är intresserade. Äldre människor har mer pengar att spendera än ungdomar, så det finns en enorm marknad för äldre. Ändå är modet traditionellt kopplat till det senaste, till ungdomen, säger Huopalainen, det är helt galet.

– Modet konkurrerar med upplevelse-ekonomin, istället för att gå på en fin restaurang köper konsumenten ett modeplagg.

Eftersom det finns så många olika åldersklasser och grupper som är intresserade av mode, så kan man inte på ett enkelt sätt säga vad som är modernt nu.

– Vad som är modernt beror på kontexten, vem vi frågar, det är ett mångfasetterat fenomen med flera olika subkulturer, säger Huopalainen. Trenderna kan man se i modetidningar och bloggar, där journalister och pr-maskineriet hörs. Samtidigt tar många småföretag avstånd från trenderna, vilket är delvis paradoxalt: modeföretag som tar avstånd från det flyktiga, det trendiga och det ytliga.

hället och jag undrar var det kommer att sluta, ifall det inte leder till att hela branschen slår en knut på sig själv.

Om varken modeskaparen eller kunderna vill ha den konstanta förändringen, varför är det ändå så?

– Jag har inget bra svar på den frågan. Modeindustrin fungerar så, den bygger på konstant förnyelse.

Hur länge kan man ständigt förändra sig?

– De små företagen släpper aldrig något helt nytt. Det tidigare ligger i produkterna, de återanvänder tidigare idéer och ändrar lite. Varje företag producerar inte ständigt helt nytt.

Ett mode uppstår inte av sig självt, det måste skapas på något sätt. Vem är det som gör modet?

– Nu skapas mode av många andra än modedesigners, det skapas av vem som helst. Även du skulle kunna vara en presumtiv modeskapare.

Men vem gör mode till mode?

– Klassiskt har man tänkt sig en *trickle-down*-effekt, att överklassen först har klätt sig på ett visst sätt och detta sipprar sedan ner. Men idag

Astrid Huopalainen

är det istället *bottom-up*-nätverk som gäller. Bloggare är viktigare och journalister har mist sin särställning.

– Det är helt vanliga människor, ofta flickor, som fått otrolig spridning. Ibland börjar de samarbeta med modeföretag, och ibland har de tagit steget fullt ut och blivit modedesigners.

Men det kan väl ändå inte vara helt slumpmässigt vem som slår igenom?

– **Elin Kling** är en bloggare som har skapat en kollektion åt H&M. Detta innebär att även designern har mist en del av sin betydelse. ”Vem som helst kan bli designern”. Vad spelar prestigefylld utbildning längre för roll?

Hur ser könsfördelningen ut i modevärlden?

– Mode är ofta kopplat till det kvinnliga, feminina, irrationella, ytan, en syn som kommer från modernismen. Modebranschen är idag en kvinnlig bransch, men fortfarande är det många män i toppen som designers eller VD. Idag är det mer tillåtet att bry sig om det yttre, även för män.

– Bloggarna har lett till att kvinnorna har fått makt på ett annat sätt än tidigare. ▶▶

Hållbarhet och etik i tiden

Jag vandrar med Anna-Maria Åström i en institutionsklaustrofobisk källargång med sterila lysrör, under Åbo Akademis humanistiska byggnad Arken. Det enda som hörs är några städare som har fått sitt kafferum förlagt så att det är både solskyddat och strålningssäkert.

Där nere ligger textilarkivet Cultura, en viktig resurs för etnologistuderande som samlar in materialet och använder det för sina avhandlingar. Efter lite sökande finner vi de härliga sextiotalsklänningarna med vackra mönster och former. Jag antar att försäljning av mönster upphörde för att det blir billigare och bättre med professionella sömmerskor, samt att modeföretagen får kontroll över hur många klänningar som framställs av ett visst mönster. Kläder man syr själv blir mer personliga.

Klädmodet är en del av samhället och påverkar många områden. Men den motsatta rörelsen sker också, exempelvis när antimodet blev en del av modet. Samhällstrender plockas upp i modet.

– Återvinning av kläder, vintage, är ett nytt fenomen. På sextioalet återanvände man kläder som ett arv, säger Åström.

– Hållbar och etisk konsumtion är viktigt idag, vi vill visa att vi minimerar vår konsumtion. Det finns ett ideal som gör ungdomar medvetna om modeproduktionens villkor, billighetskedjorna och vill ta avstånd från oetiska produktionsätt.

Vill de alltså visa upp sin höga etik?

– Det låter lite som att välgörenhet bara har att göra med sin egen känsla. Ungdomarna upplever att det finns få sätt att påverka, och genom sin konsumtion kan de ändå påverka lite.

– Treenigheten mode-konsumtion-design styr produktionen av mode. Konsumtionssamhället fördjupades på sextioalet genom att alternativa livsstilar anammades av modeindustrin, som erbjöd dem tillbaka. Sedan dess har modevärlden snabbt anammat antimode, så det är svårt att upprätthålla ett antimode.

Kunde ett alternativ till modeindustrin vara att sy kläder själv? Finns det någon sådan trend idag?

– Nej, det finns ingen sådan trend. Inom vintage ändrar man ofta vissa detaljer själv. Dessutom är det populärt att sticka och virka. I min ungdom sydde man kläderna själv. På sextioalet gick det mode i mönster, som man köpte och sedan sydde själv.

Att bevara kläder är förstås viktigt för historiker och etnologer, men Åström har alltså noterat ett nytt intresse för hållbarhet. Enligt Astrid Huopainen finns ett sådant intresse även hos modekonsumenterna.

– Konsumenterna överväger alltmer etiskt. Mode är inte hållbart i längden, vi drunknar i materia. Ska vi stödja ”köpa nytt” hela tiden? Konsumenterna handlar mindre och klokare, säger Huopainen.

– Mode har dåligt rykte, barnarbetskraft och andra problem är i många fall en smutsig verklighet. Det finns etiskt producerade kläder som tar avstånd från allt det här, men fortfarande finns det enorma problem med massproduktionen. Många företag försöker rena sitt rykte, till exempel med ekologiska kollektioner, men kostar det lite i butiken så kan det inte vara etiskt. Det går inte att producera något etiskt billigt.

Om sömmerskan till ett par jeans som kostar 50 euro i butiken får 50 cent, och man fördubblar hennes lön till 1 euro, så borde detta innebära att det totala jeanspriset skulle bli 50 cent högre, det vill säga 50,50 euro. Det kunde betyda väldigt lite för konsumentpriset att betala sömmerskorna skäliga löner, även om dessa siffror inte tar in till exempel kostnader för oberoende kontroller.

– Konsumenterna har blivit vana vid billiga priser. De tänker inte på att många blir orättvist behandlade, säger Huopainen. Små märken är ofta etiskt medvetna, de betalar arbetarna bra och använder ekologiskt producerade tyger. De små företagen är etiska föregångare.

Henrica Langh kan vara ett exempel på det här. Hon har just startat upp ett modemärke, en fashion label, och modedesignar under eget namn. Där försöker hon skapa ett både mera hållbart och konstinspi-

Anna-Maria Åström.

rerat mode. Projekten ligger åt det konstnärligare hållet, men hon gör också *ready to wear*, användarorienterade kläder som kan användas vardagligt, med inspiration från de konstnärliga projekten och med hållbarhet som en viktig tanke.

Enligt Langh är hållbarhetsperspektivet förhållandevis nytt i modevärlden.

– Det är lite av en marknadsföringstrend – modeföretag märker att det finns konsumenter som bryr sig om miljö och etik, säger Langh.

Hur gör man hållbart mode?

– Det är svårt. Modeindustrin är omöjlig att göra hållbar, det handlar om att konsumera och producera. Men materialen kan vara lite hållbarare. Ekologisk bomull är bättre än vanlig bomull, men behöver mycket vatten och också bekämpningsmedel.

– Bambu är en hållbar växt, men materialet behöver inte vara hållbart. Produktionen av fibrer, tyger och färgning... man måste se till hållbarhetsaspekten i hela produktionskedjan. Det är det jag vill, men det dröjer länge före det blir verklighet.

Är dyra modeplagg bra tillverkade?

– Det stämmer inte. Det är svårt att veta. Det är en feltolkning att ju dyrare desto bättre. Pengarna kan gå till de högre upp i kedjan istället. Det finns dyra kläder med uselt material. Det är märket som säljer, och det är det som kostar.

– Transparens blir populärare inom mode, och kanske kan olika etiska märkningar vara en del av lösningen men det löser inte alla problem. Till exempel får man ange att ett plagg har tillverkats i ett land ifall en viss andel av produktionen skett i landet.

– Dessutom kan vi bli lurade även om märkningen stämmer helt. Är plagget märkt med ”*Made in France/Italy/Spain*” så tänker vi oss att det är tillverkat där, samt att arbetsmiljö och lönevillkor sköts på ett bra sätt. Men det finns mycket underligheter på gång där, till exempel stora fabriker med arbetare från Kina, som sover i fabriken. Allt är inte i skick.

Mode – en kreativ bransch

Modebranschen är i ständig rörelse, alltid händer det något nytt och uppteendeväckande. Kreativiteten och nyskapandet verkar vara i det närmaste ouslinligt, går det att skapa något verkligt nytt i en sådan bransch?

– Allt finns redan, det är svårt att hitta på något nytt, säger Langh. Det finns för mycket människor som håller på med mode, det är ett hav.

Hon upplever både som designer och privat problem med det här överflödet av idéer.

– Det finns ett hav av produkter – vi ser inte längre ens de unika idéerna. Vi blir blinda. Om jag personligen kommer in i en butik med mycket varor, så ser jag inte vad som finns och jag hittar ingenting. Jag blir blind av överflödet, utvecklar Langh.

– Modevärlden baserar sig på nyheter, varje säsong kräver nyheter. Man måste vara en del av den här modevärlden, om det är mode man vill jobba med. Jag vill inte producera flera kollektioner per år, det är helt löjligt. Samtidigt vill jag vara en del av modevärlden och då finns en viss rytm som man måste följa med. Man måste lansera kollektionerna vid samma tid som alla andra. För att vara med och ändra behöver man vara en del av det för att bryta ut, annars märker ingen.

Också den etablerade designern 2OR+ BYYAT hade, enligt Huopalainen, liknande problem med förändringen som Langh. Det verkar vara karaktäristiskt för branschen.

För att överleva i den tuffa konkurrensen tar många designers och modeföretagare till nya idéer. Några ställer upp i *Project Runway*. Ett annat exempel är brandet Ivana Helsinki – där en designer och en

marknadsförare gick ihop för att skapa ett märke. Det var redan från början kommersiellt, och det är framgångsrikt.

– *Prêt-à-porter* producerar också spektakulära skapelser, för att skapa märket och få ett erkännande. Det som visas upp kan vara till för publiken och inte alltid tänkt för att användas på daglig basis. Samma sak gäller för catwalken: det är inte allt som är tänkt för försäljning, säger Huopalainen.

En bra designer kännetecknas konstnärligt av att hen har öga för estetik och är praktiskt duktig på att klippa och skära. Men i själva arbetet tar den ekonomiska driften av företaget upp större delen av tiden. Budgetering, försäljning, rapportering, redovisning och beskattning tar mycket tid i anspråk vilket gör att det blir lite tid kvar för själva planeringen.

– Det är otroligt viktigt att kunna sälja. Många modeföretag klarar inte av att finnas på marknaden över flera år. Trots att de är bra på den kreativa sidan går många under för att de inte säljer, säger Huopalainen.

– Designerdrivna företag är väldigt små och en del av en kreativ ekonomi. De upplever att de ofta inte tas på allvar, och får inte stöd för att kunna växa och exportera. Det finns en potential att exportera, som finsk design. De kunde uppmärksammas mer. I Finland finns det ett designkunnande, men kläindustrin i landet dog redan på nittioalet och produktionen är utlokaliserad. Mode är en kreativ ekonomi med stor tillväxtpotential.

Mode och konst

Det kreativa och nyskapande i modet påminner till viss del om konstvärlden, åtminstone kan man bli lika förbryllad av vissa konstverk som av modekläder. I nyheterna ser man också att det finns kontaktpunkter mellan konst- och modevärldarna.

– 2+OR BYYAT försöker komma bort från modetänkande. Han gillar inte att mode står för något flyktigt, utan han vill skapa något mer varaktigt, säger Huopalainen. Mode ses ofta som något irrationellt och kortsiktigt, medan konst står tiden an och är ett uttryck för kreativitet och designerns kunnande, säger Huopalainen.

– *Haute couture* liknar konst. Det måste komma från en liten, Parisbaserad ateljé. Det är skraddarsytt, extravagant, detaljerat och otroligt dyrt. 2OR+ BYYAT är en designer, men kan liknas med en konstnär som försöker överleva i en businessvärld.

Är mode något ytligt?

– Designers jobbar hårt. Kläder kan vara något som folk har en passion för, något som uttrycker dem, presenterar dem, något som ger dem en identitet.

– Ibland ses mode som konst, museer har utställningar om mode. Många modeskapare ser sig som konstnärer, hellre än kommersiella aktörer. Det finns ett komplext förhållande mellan konst och mode.

Designern och konstnären Langh är inne på samma linje.

– Det finns många skillnader och likheter mellan konst och mode, men som fenomen är de helt olika, säger Langh. Mode görs för att säljas och användas. Konst är unik och skapas för konstens skull, inte för att säljas.

Hon tillägger att det inte nödvändigtvis alltid stämmer. Konst kan också göras med tanken att det ska säljas och det finns mycket samarbeten över gränserna, många modedesigners vill att mode ska vara en konstform.

– Nick Cave gör dräkter, så kallade *sound suits*, som konstverk och inte som modedesigner. På en catwalk skulle de ses som mode. Jag gör kollektioner som kan ses både som konst och mode. På en catwalk ses de som mode, när de är en del av en installation på ett galleri ses de som konst, säger Langh.

Foto: Henrica Langh.

Haute couture [otkuty:'r]

(franska), den yppersta formen av sömnadskonst, ansedd såväl konstskicklig som exklusiv och dyrbar och utövad endast av ett fåtal ledande modehus i Europa. I Frankrike är termen haute couture lagskyddad.

Prêt-à-porter [pretaporte']

(franska, 'färdig att bära'), fransk benämning på konfektion. Kallas även ready to wear.

Antimode

(av grekiska anti' 'mot', 'i stället för'), klädstil hos vissa, ofta vänsterradikala ungdomsgrupper under 1970-talet. Genom att skapa ett antimode med könsneutrala, formlösa och konsekvent funktionsinriktade kläder och tillbehör, inspirerade av arbetarkläder och arbetarutrustning, ville man demonstrera mot de ständiga modeväxlingarna och mot klämodets, som man ansåg, cyniska kommersialism. Men även antimodet blev snart ett eget mode. (Källa: Nationalencyklopedin)

– Personligen är modedesign ett uttryckssätt som passar mig, inte måleri eller skulptur. Dräkter är ett sätt att arbeta.

Konsten, modet och döden

Langh vill göra hållbart och konstnärligt mode, och jag ber henne visa mig något av hennes plagg. Hon väljer en korsett ur sin kollektion Memento Mori/Agliophobia.

– Konst har personligen en djupare mening än det visuella. Det ifrågasätter och uttrycker något mer än att det ser trevligt ut. Det skall väcka tankar och känslor, en berättelse, säger Langh.

Korsetten ur kollektionen Memento Mori / Agliophobia.

– Kollektionen har två lager, ett yttre och ett undre. Vi människor har ett inre med tankar och känslor som vi inte visar. Korsetten symboliserar det undre lagret. Det yttre lagret symboliserar istället det vi använder oss av för att gömma vårt inre. Korsetten är visuellt inspirerad av att det under huden finns muskler och skelett.

När hon säger detta ser jag att korsetten nästan ser ut som en anatomisk bild av en människa.

– Sedan grävde jag ner korsetterna i cirka en månad. Att gräva ner dem har flera betydelser, bland annat att gömma sina innersta tankar och känslor. Det var svårt att göra. Först spenderade jag en massa tid på plaggen, och sedan gräva ner dem och lämna dem i våt jord, säger Langh.

Att som del av tillverkningsprocessen begrava kläderna och låta dem mögla lite, är ganska långt ifrån hur jag tänker mig tillverkningsprocessen för massmodets kläder. För att förstå vad man ser när man tittar på korsetten måste man känna till hur korsetten har tillverkats, till utseendet ser den bara lite smutsig ut och man ser inte kopplingen till begravning och kretslopp.

Å andra sidan kanske man måste känna till produktionsvillkoren i massmodets fabriker för att förstå de kläder jag har på mig just nu? Det är mycket möjligt att det finns något viktigt jag inte känner till om de kläder jag bär. På så sätt är det rimligt att säga att jag inte vet vad jag har på mig just nu, eftersom jag inte känner till mina specifika kläders historia.

– Begravningsprocessen kan också föra tankarna till döden, memento mori, säger Langh. Människan är dödlig och sårbar, vi finns inte för evigt.

Jag ser tydligt vad du menar i korsetten, döden och förgängligheten finns där. Men kan man verkligen sälja ett sådant plagg? Det känns mer som ett konstverk för reflektion än ett plagg att bära.

– Korsetten är användbar och kunde säljas. Mögelprocessen har stoppats i hett vatten. Den kanske är något för artister som uppträder, eller någon goth? I princip är den användbar i vardagen, säger Langh.

Med din entusiasm för de konstnärliga aspekterna, varför gör du ready to wear?

– Jag behöver pengar någonstans ifrån, för att livnära mig på mode och design. Det finns en konflikt i mig; dels finns det alltför mycket materia och saker men samtidigt tycker jag om mode. Vi behöver vackra saker att uttrycka oss med och jag vill göra det på ett hållbart sätt.

Kanske konstinspirerade kläder kan skaka om människor och öppna upp för nya insikter i vår vardag? Langh påpekar att det är svårt eftersom det finns alltför många röster som ropar på uppmärksamhet, då varje röst försvinner i bruset. Hon får syn på mitt pennfodral, som är prytt med dödsallar i bleka men vänliga färger.

– Dödsallar är sedan en tid populära, de kan vara ljusröda med rosett. De får mig att tänka på att det är det som blir kvar när man försvinner. Men hur många tänker på att dödsallen är en symbol för dödlighet, när man köper söta barnkläder med dödsallar på? Dödsallen har normaliserats så att den har tappat symboliken, säger Langh.

– Nu måste man jobba hårt för att uttrycka något nytt, vi har sett allt redan. Det finns så mycket av allting, ett överflöd av visuell stimulans och produkter. Människan håller på att bli blind, vi tänker inte längre på dödsallen.

Hennes påpekande skakar om mig, när jag nu ser mitt dödsalleprydda pennfodral tänker jag på döden. Att alla jag känner ska dö, att jag ska dö och att dagens mode ska försvinna och lämna plats för något nytt. Det var inte den tanken jag väntade mig skulle dröja kvar efter en artikel om mode, men den slutar där allt slutar, med döden. ♦

Kemikalier på köpet med kläderna?

Det finns en uppsjö av klädmärkningar och initiativ för ökad miljöhänsyn och giftfrihet, men det är ett stort jobb för konsumenten att sätta sig in i de olika märkningarna. Ofta är det också helt omöjligt att ta reda på hur miljöskadligt ett plagg egentligen är. Den ökande medvetenheten kan kanske leda till bättre framställda (och transporterade) varor i framtiden, men än idag händer det att företag motarbetar konsumenternas önskan om objektiv information eftersom det inte ligger i deras ekonomiska intresse att vara öppna.

Leif Kronberg är professor i organisk kemi vid Åbo Akademi. Han har koll på kemikalier i vår närmiljö, och även om han inte har expertkompetens specifikt rörande kläder ställer jag ett par frågor till honom:

Vilka problematiska kemikalier finns det i kläder?

– Polyfluorerade föreningar är fett- och vattenavstötande och finns bland annat i Gore-Tex. De söker sig in i blodomloppet, men de lossnar inte från kläderna och utgör ett problem enbart vid framställningen, säger Kronberg.

– Antibakteriella medel kan också vara problematiska, de används till exempel som luktbottagare i skor. Det kan vara silverföreningar men också organiska föreningar.

– Importerade kläder innehåller restkemikalier – insekticider och antimögelmedel under transporten. De kan vara ett problem

för dem som packar upp förpackningarna, då kemikalierna frigörs. Antimögelmedel för transport avdunstat så småningom, men det rekommenderas ändå att man tvättar nya kläder före användning, så att skyddsämnen försvinner.

– Det är en smutsig business.

Är det inte något av ett i-landsproblem med oron för känslighet för kemikalier i våra kläder?

– Kemikalierna förekommer i mycket större doser i fabriken och under transporten.

– Vi vet inte vad som finns i kläderna, inte utan kemisk analys. Det är dålig rapportering från exportörerna och importörerna vet inte heller något.

Arbetshälsoinstitutet har genomfört undersökningar som visar att uppackare är utsatta för föreningarna. Men har företagen inte den här kunskapen?

– Jo, exportörerna vet exakt vilka kemikalier det rör sig om. Det vore enkelt för dem att bifoga den informationen. Istället får man vid misstankar om skadliga ämnen analysera vad det finns för kemikalier i nyanlända kläder. Det är otroligt dyrt att analysera med en bärbar masspektrometer. ♦

Leif Kronberg. Foto: Benjamin Alm.

DELTA I ÅA:S JUBILEUMS-INSAMLING VIA SMS

NU KAN DU enkelt delta i Åbo Akademis jubileumsinsamling via textmeddelande. Donationsalternativen är 5, 10 och 20 euro. Summan debiteras i samband med telefonräkningen. Servicen fungerar i Finland, med undantag av Åland, med finländska telefonoperatörer.

Donera 5 €, 10 € eller 20 € genom att skicka ett av följande textmeddelanden till nummer 16588:

5E ÅA

10E ÅA

20E ÅA

Vill du donera en annan summa, besök vårt onlinedonationssystem web.abo.fi/medelinsamling. Mera information om Åbo Akademis jubileumsinsamling, insamlingskonton samt insamlingstillstånd: www.abo.fi/donera. Åbo Akademi är tacksam för ditt bidrag!

NYA STUDENTREPRESENTANTER I ÅBO AKADEMIS STYRELSE OCH UNIVERSITETSKOLLEGIUM

ÅBO AKADEMIS STUDENTKÅRS fullmäktige har på sitt möte 27 oktober 2015 i Åbo valt nya studentrepresentanter till Åbo Akademis styrelse och universitetskolegium för mandatperioden 1.1.2016–31.12.2017.

Till Åbo Akademis styrelse har studentkårens fullmäktige valt politices magister och ekonomie studerande **Ann-Katrin Bender** och politices studerande **Alexander Lång**.

Bender, ursprungligen från Raseborg, har tidigare jobbat som generalsekreterare för Åbo Akademis Studentkår och för Svenska Handelshögskolans Studentkår (SHS). Hon utexaminerades som politices magister från Åbo Akademi 2013 och studerar

IKAROS FIRAR TIO ÅR

KULTUR- OCH VETENSKAPSTIDSKRIFTEN *Ikaros* firar tioårsjubileum med ett seminarium under rubriken "Ut ur elfenbenstornet – Forskaren som essäist" den 26 november. Medverkande är bland annat författaren **Merete Mazzarella** och **Bengt Gustafsson**, professor emeritus i astrofysik från Uppsala universitet, för tillfället aktuell med en bok om svarta hål (*MfÅA* intervjuade Gustafsson i nr 7/2014).

Seminariet äger rum i Arken, Fabriksgatan 2, Åbo. Det inleds kl. 11.30 och avslutas med mingel kl. 17.30.

ABRAHAMSSON NY PRESIDENT FÖR UNR

UNGDOMENS NORDISKA RÅD (UNR) samlades till sin årliga session den 23–25 oktober 2015 i Reykjavik, Island.

Under sessionen valdes **Anna Abrahamsson**, magisterstuderande i folkrätt vid Åbo Akademi, till ny president för UNR. Abrahamsson tillhör Nordiska Centerungdomens förbund och vill under det kommande året stärka de ungas roll i det nordiska samarbetet.

– I och med en mer globaliserad värld står det nordiska samarbetet inför helt nya utmaningar och möjligheter, och genomgår viktiga reformprocesser. UNR spelar därför en extra viktig roll som språkrör för de unga och för att stärka den nordis-

ka framtidsvisionen. Det nordiska samarbetet är relevant där det gör skillnad – från människors vardag till de internationella arenorna. UNR ska fortsätta komma med de nya synvinklarna och de nya lösningarna, säger Abrahamsson.

Det nya presidiet består, förutom av presidenten, av representanter från alla paraplyorganisationer och nordiska länder.

Anna Abrahamsson.

Ann-Katrin Bender och Alexander Lång.

Jens Back, Milla Stenström, Richard Backman, Ida-Maria Sola, Rasmus Lindqvist, Oskar Lindberg, Fanny Mattsson och Ella Schröder.

Det är lätt att stöda

TORBJÖRN KEVIN. FOTO: ROBERT SEGER

Torbjörn Kevin skriver att Åbo Akademi bättre måste etablera en mental bild av vad Åbo Akademi är, och vilka krav som ställs och ska ställas på både lärare och studerande för att garantera kontinuitet i medelinsamlingen.

ÅBO AKADEMI samlar in pengar.

Det känns som ljusår sedan jag som osäker studerande hösten 1970 hade mina första kontakter med Åbo Akademis lärare. Det ser säkert annorlunda ut i dag, på många plan. Universiteten konkurrerar mer markerat om studenterna, och om de finansiella resurserna. Då måste vi tala intensivare om undervisningen.

Nämligen: Ett universitet som vill ha framgång i medelinsamlingen i morgon måste inse att de influtna medlen är ett kvitto på att allt upplevs stå rätt till i högskolan i dag. Och det här berör alla eftersom alla är potentiella donatorer.

Det grämer mig att Åbo Akademi i huvudstadsmedierna framstår som defensiv part i de konflikter som är en del av den finlandssvenska regionalpolitiska vardagen. Det är sannolikt ofrånkomligt att medierna i huvudstaden omedvetet eller medvetet tar parti för Helsingfors universitet. Det är givet att det finns en inbyggd konflikt mellan det som kallas det finlandssvenska universitetet och det Helsingfors universitet som kämpar för ett minimum av svenska inslag i till exempel läkar- och juristutbildningarna.

Men en del av det defensiva som drabbar Åbo Akademi är härskapat. Åbo Akademi har inte varit tillräckligt intensivt när det gäller att berätta om det goda som präglar så stora delar av akademien.

Man når inte ut med ett mekaniskt informering. Åbo Akademis framtida finansiella sits är beroende av vilket renommé högskolan har ute bland den kategori som journalister gärna kallar vanligt folk. Vad skapar det ryktet? På sikt främst detta: Lärare som bryr sig om sina studenter – och som visar det. Lärare som kräver men också ger studenterna chansen att leva upp till kravet, alltså underlättar och inte försvårar studierna.

Det är 40 år sedan jag studerade enligt metoden minsta motståndets lag (Kåren och det organisatoriskt-sociala livet där var min viktigaste fakultet). Jag är alltså ingen expert på akademisk utbildning. Men jag har lyssnat mig till att det går att höja ribban.

Det ideala ÅA är det undervisande och forskande samfund som ställer krav. Lärarna måste gå först och sätta en mental agenda som är lättläslig för studenterna. När den respekten (för det är ju vad det är) är uttalad och etablerad i praktiken framstår Åbo Akademi som den optimala miljön.

Det ska inte vara möjligt att mer eller mindre leka sig genom akademiska studier. Men det gäller också undervisningen. Hur framgångsrik forskningen än är, är det först när den omsätts i god undervisning som den får bredare genomslag ute i Svenskfinland.

När de här mentala villkoren är uppfyllda banar man väg för den goda kontinuiteten både vad gäller medelinsamlingen bland så kallat vanligt folk och den offentliga bilden av Åbo Akademi.

Det bör föra med sig att varje cell av Åbo Akademi tvingas se att bilden av ÅA är en mosaik av insatser på alla plan. Det måste markeras också som ett explicit mål (och medel) i lednings- och strategidokument.

” Det ska inte vara möjligt att mer eller mindre leka sig genom akademiska studier. Men det gäller också undervisningen. Hur framgångsrik forskningen än är, är det först när den omsätts i god undervisning som den får bredare genomslag ute i Svenskfinland.

Om medelinsamlingen blir ett medel för en vidare samling kring gemensamma mål av det här slaget har vi skapat den nödvändiga kontinuiteten.

Den statligt stödda fundraisingen är ju bara början, i fortsättningen sker den utan statens medverkan. Det kräver god undervisning utifrån höjda krav.

Det är lätt att stöda – nu och i framtiden. ♦

Torbjörn Kevin

Skribenten är pensionerad chefredaktör för *Åbo Underrättelser*, ÅA-alumn och aktiv samhällsdebattör.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Utgivning och annonsreservering 2015

Nr	Utgivning	Reservering	Material
9	11.12	24.11	30.11

... och tidig vår 2016

Nr	Utgivning	Reservering	Material
1	12.2	26.1	1.2
2	11.3	23.2	29.2
3	15.4	29.3	4.4

Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2015

AS COOL AS A CONGRESS CITY GETS.

TURKU CONVENTION BUREAU

är forskarens bästa vän vid planering och ansökan av internationella kongresser. Hos oss får du proffsig och sakkunnig hjälp med att välja hotell- och möteslokaler. Tillsammans hittar vi det bästa sättet att marknadsföra Åbo och din kongress. Vår service är avgiftsfri. Följ med oss på resan!

ÅBO visit**turku.fi**

